

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРҒЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Қ.И.Сәтбаев атындағы Қазақ ұлттық техникалық зерттеу университеті» коммерциялық
емес акционерлік қоғамы

Ө.А Байқоңыров атындағы Тау - кен металлургия институты

Маркшейдерлік іс және геодезия кафедрасы

Кенжебеков Бауыржан Оразович

Алматыметроқұрылысындағы" жер беті ғимараттары мен жерасты құрылымдарының
деформацияларын бақылау

ДИПЛОМДЫҚ ЖҰМЫС

6B07205 – Тау-кен инженериясы

Алматы 2024

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРҒЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Қ.И.Сәтбаев атындағы Қазақ ұлттық техникалық зерттеу университеті» коммерциялық
емес акционерлік қоғамы

Ө.А Байқоңыров атындағы Тау-кен металлургия институты
Маркшейдерлік іс және геодезия кафедрасы

ДОПУЩЕН К ЗАЩИТЕ
НАО «КазНИТУ им.К.И.Сатпаева»
Горно-металлургический институт
им. О.А. Байқоңурова

ҚОРҒАУҒА ЖІБЕРІЛДІ

«Маркшейдерлік іс және геодезия»
кафедрасының меңгерушісі
PhD, қауымдастырылған профессор
Орынбасарова Э.О.
« 4 » 06 2024 ж.

ДИПЛОМДЫҚ ЖҰМЫС

Тақырыбы: «Алматыметроқұрылысындағы» жер беті ғимараттары мен жерасты
құрылымдарының деформацияларын бақылау»

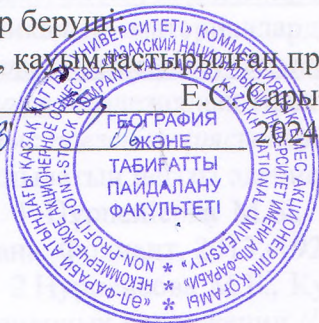
6B07205 – Тау-кен инженериясы

Орындаған:

Кенжебеков Бауыржан

Пікір беруші:
PhD, қауымдастырылған профессор

Е.С. Сарыбаев
" 03 " 06 2024 ж.

Ғылыми жетекші:

т.ғ.д. профессор
М.Б. Нурпеисова
" 03 " 06 2024 ж.

Алматы 2024

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРҒЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

«Қ.И.Сәтбаев атындағы Қазақ ұлттық техникалық зерттеу университеті» коммерциялық
емес акционерлік қоғамы

Ө.А. Байқоңыров атындағы Тау-кен металлургия институты

«Маркшейдерлік іс және геодезия» кафедрасы

6B07205 – Тау-кен ісі

БЕКІТЕМІН

«Маркшейдерлік іс және геодезия»
кафедрасының меңгерушісі

Ph.D. қауымдастырылған профессор

Орынбасарова Э.О.

» 06 2024 ж.

Дипломдық жұмысты орындауға арналған

ТАПСЫРМА

Білім алушы: Кенжебеков Бауыржан

Тақырыбы: «Алматы метроқұрылысындағы жер беті ғимараттары мен жерасты құрылымдарының деформацияларын бақылау»

Академиялық мәселелер жөніндегі проректор 2024 жылғы " 05 " 04 № 562-б бұйрығымен бекітілген

Аяқталған жұмысты тапсыру мерзімі « 30 » 05 2024 жыл

Дипломдық жұмыстың бастапқы мәліметтері: өндірістік практикадан алынған материалдар

Дипломдық жұмыста қарастырылатын мәселелер тізімі

а) Алматы метрополитені жәйлі жалпы мәліметтер

б) Метро құрылыс барысындағы маркшейдерлік аспаптар мен жұмыстар

в) Жер беті және жерасты ғимараттарының деформацияларын бақылау

г) Камералдық жұмыстарды өңдеу

Графикалық материалдардың тізімі (міндетті сызбаларды дәл көрсете отырып):

Алматы қаласының геологиялық картасы, негізгі және жиілету тораптарының схемасы, геодезиялық тірек тораптары

жұмыс презентациясы слайдтарда 12 көрсетілген

Ұсынылатын негізгі әдебиеттер 9 атаулардан тұрады

1 Нұрпейісова М.Б., Рысбеков Қ.Б. Маркшейдерлік-геодезиялық аспаптар. Оқулық - Астана: Фолиант, 2013.-192 б.

2 Нурпеисова М.Б., Курманбаев О.С., Рубинов Э. Геодезические наблюдения за креном инженерных сооружений // 13th International scientific conference 19th January 2017. - Austria, Vienna - P.16-20.

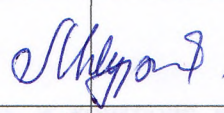
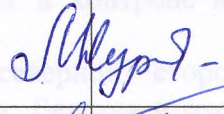
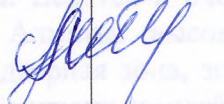
3 Нурпеисова М.Б., Курманбаев О.С., Рубинов Э. Инженерлік құрылыстардың деформацияларын бақылаудың геодезиялық әдістерін жетілдіру // Философия докторы дәрежесін алу диссертациясы // Алматы, 2018. - 123 б

Дипломдық жұмыс даярлау

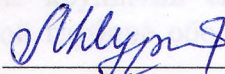
КЕСТЕСІ

Бөлімдер атауы, қарастырылатын мәселелер тізімі	Ғылыми жетекшіге ұсыну мерзімдері	Ескерту
Тау-кен геологиялық бөлімі	05.05.24	Ескерту жоқ
Маркшейдерлік іс бөлімі	27.05.24	Ескерту жоқ

Аяқталған дипломдық жұмыс үшін, оған қатысты бөлімдердің жұмыстарын көрсетумен,
кеңесшілер мен норма бақылаушының қойған
қолдары

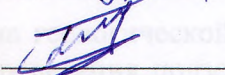
Бөлімдер атауы	Ғылыми жетекші, кеңесшілер, (аты, әкесінің аты, тегі (ғылыми дәрежесі, атағы)	Қол қойылған күні	Қолы
Тау кен геологиялық бөлім	М.Б.Нұрпейсова т.ғ.д., профессор		
Маркшейдерлік жұмыс тар бөлімі	М.Б.Нұрпейсова т.ғ.д., профессор		
Норма бақылаушы	Мадимарова Г.С т.ғ.к., қауымдастырылған профессор		

Ғылыми жетекшісі:

Нурпейсова М.Б.

Білім алушы тапсырманы орындауға алды

Кенжебеков Б.О.

Күні

" 03 " 06

2024 ж.

ANNOTATION

The proposed thesis describes the deformations and control of buildings on the earth's surface in the area of "Almatymetrostroenie".

The first stage of the subway construction is located on the northern side of the Trans-III Alatau in the area between the Bolshaya and Malaya Almaty rivers. It is conducted in very difficult geological and technical conditions of the Almaty metro mainland: high seismicity of the zone (9-10 points on the MSK scale), the relief is an inclined football zone, the zone is formed by various soils, including large rocks with ravines of weak stability, with a diameter of up to 3 meters, at each depth of turns and tunnel posts (to a depth of from 11 to 60 meters).

The first part of the thesis is devoted to the geological characteristics of the region in which the subway is conducted, and the technology of underground structures. The second-the main section is aimed at providing the construction of the subway with geodesic and geodetic works. The third special section of the work is based on the control of the stability of city buildings located on the surface of the earth.

АНДАТПА

Ұсынылып отырылған дипломдық жұмыста "АлматыМетроҚұрылысы" аймағындағы жер беті ғимараттарының деформациясы және оларды бақылау жайлы баяндалған.

Метрополитен құрылысының бірінші кезеңі Іле Алатауының солтүстік жағында Үлкен және Кіші Алматы өзендерінің аралығындағы аймақта орналасқан. Алматы қаласы метрополитенінің құрылысының өте күрделі геологиялық-техникалық жағдайда жүргізілуде: аймақтың жоғары сейсмикалығы (MSK шкаласы бойынша 9-10 балл), жер бедері - еңкіс тау бөктері аймағы, аймақ әртүрлі грунттардан түзілген, оның ішінде орнықтылығы әлсіз, диаметрлері 3 метрге дейін жететін қойтастары бар ірі малта тастар бар, тоннелдің айналмалары мен бекеттерінің әр тереңдікте (11 метрден 60 метр тереңдікке дейін) орналасуы.

Дипломдық жұмыстың бірінші бөлімі метрополитен жүргізіліп жатқан аймақтың геологиялық сипаттамасына және жер асты құрылыстарын жүргізудің технологиясына арналған. Екінші - негізгі бөлім метрополитен құрылысын геодезиялық және маркшейдерлік жұмыстармен қамтамасыз етуге бағытталған. Жұмыстың үшінші арнайы бөлімі - қаланың жер бетінде орналасқан ғимараттарының орнықтылығын бақылауға негізделген.

АННОТАЦИЯ

В предлагаемой дипломной работе рассказывается о деформациях и контроле над зданиями земной поверхности в зоне "Алматыметростроения".

Первый этап строительства метрополитена расположен на северной стороне Заилийского Алатау в районе между реками большой и Малой Алматы. Ведется в очень сложных геолого-технических условиях материка метрополитена г. Алматы: высокая сейсмичность зоны (9-10 баллов по шкале MSK), рельеф-наклонная предгорная зона, зона образована различными грунтами, в том числе крупными скалами с оврагами слабой устойчивости, диаметром до 3 метров, на каждой глубине оборотов и постов тоннеля (На глубину от 11 до 60 метров).

Первая часть дипломной работы посвящена геологической характеристике региона, в котором ведется метрополитен, и технологии проведения подземных сооружений. Второй-основной раздел направлен на обеспечение строительства метрополитена геодезическими и геодезическими работами. Третий специальный раздел работ основан на контроле устойчивости зданий города, расположенных на поверхности земли.

ANNOTATION

The proposed thesis describes the deformations and control of buildings on the earth's surface in the area of "Almatymetrostroenie".

The first stage of the subway construction is located on the northern side of the Trans-Ili Alatau in the area between the Bolshaya and Malaya Almaty rivers. It is conducted in very difficult geological and technical conditions of the Almaty metro mainland: high seismicity of the zone (9-10 points on the MSK scale), the relief is an inclined foothill zone, the zone is formed by various soils, including large rocks with ravines of weak stability, with a diameter of up to 3 meters, at each depth of turns and tunnel posts (To a depth of from 11 to 60 meters).

The first part of the thesis is devoted to the geological characteristics of the region in which the subway is conducted, and the technology of underground structures. The second-the main section is aimed at providing the construction of the subway with geodetic and geodetic works. The third special section of the work is based on the control of the stability of city buildings located on the surface of the earth.

МАЗМҰНЫ

Кіріспе	7
1 Алматы метрополитен аймағының геологиялық сипаттамасы	8
1.1 Жалпы мәліметтер	8
1.1.1 Аймақтың және жұмыс орнының геологиялық құрылымы	11
1.1.2 Аймақтың гидрогеологиялық жағдайы	11
1.2 Тау-кен бөлімі	12
1.2.1 Құрылыс алаңы	12
1.2.2 Метрополитен жүргізу техникасы	13
2 Геодезиялық-маркшейдерлік бөлім	15
2.1 Геодезиялық негізгі жұмыстар	15
2.1.2 Алматы қаласының геодинамикалық торап жүйесі	16
2.1.3 Рекогносцировка және торап пункттерін құру	17
2.1.4 Геодезиялық жұмыстарда қолданылатын аспаптар	18
2.2 Метрополитендегі маркшейдерлік жұмыстар	21
2.2.1 Метрополитен құрылысында орындалатын негізгі маркшейдерлік жұмыстар	22
2.2.2 Жер астына штольня (портал) арқылы кіру және координаттарды беру	22
2.2.3 Жер асты қазбаларындағы теодолиттік түсірістер	23
2.2.4 Нивелирлеу	23
2.2.5 Тау - кен қазбаларына горизонталь жазықтықта бағыт беру	25
2.2.6 Метрополитен қазбаларына вертикаль жазықтықта бағыт беру	26
3 Жер беті ғимараттарының және жерасты ғимараттарының деформацияларын бақылау	27
3.1 Метрополитен аймағындағы жалпы деформациялық үрдістер	27
3.2 Құрылыстардың деформациялануын геодезиялық бақылаудың құрал-жабдықтары мен аспаптары	30
3.3 Метрополитен аймағындағы ғимараттар реперлері арқылы деформацияны зерттеу	33
3.4 Бақылау нәтижелері	36
Қорытынды	40
Пайдаланылған әдебиеттер	41

КІРІСПЕ

Алматы қаласы - Қазақстан Республикасының ең үлкен қалаларының бірі, сондықтан қаланың экологиялық жағдайы мен қала ішіндегі тасымалдау процессін жеңілдету мақсатында Алматы метрополитенін салу қолға алынды.

Алматы қаласындағы бірінші кезекті метрополитені құламалы жазықтықтың шығарылым конусының қиырындағы кіші Алматы өзені,

Весновка және үлкен Алматы өзендерінің аралығында орналасқан. Жазықтығының ауытқуы: солтүстікке қарай 5° - 7° , батысқа қарай 2° – 3° тең болып келеді.

Метрополитен солтүстіктен оңтүстікке қарай бағытталған: Райымбек даңғылынан Назарбаев даңғылы бойымен, шығыстан батысқа қарай Абай даңғылынан Алтынсарин көшесіне дейін жалғасуда.

Салынатын желінің тікелей депоға алып баратын жолының ұзындығы 11,34 км–ге тең. Станция саны тоғыз: Райымбек, Жібек – жолы, Алмалы, Абай, Байқоңыр, М.Әуезов театры, Алатау, Сайран және Мәскеу станциясы.

Осы дипломдық жұмыста салынып жатқан Сарыарқа және Достық станцияларының деформациялық бақылау мониторингі жайлы баяндалған.

Терең аумақтарда жүргізілетін метрополитен станциясының құрылыс жұмыстары жобалық түрде жүргізілуде және метро салынуының ең қиын жұмыстары болып табылады.

Алматы қаласында үлкен халық тығыздығына қарамастан қоғамдық транспорт желісі жеткіліксіз дамыған. Жолдарда әрдайым үлкен ұзақтықтағы кептелістер болып тұрады, ол ауаның газбен бүлінуіне алып келеді. Бұл қала экологиясының нашарлауының бірден бір себебі. Сондықтан, Алматы қаласының метрополитені көптеген мәселелердің шешімі болып табылады. Оның желісін жобалау 1983 жылы басталды. Қазіргі уақытта метрополитеннің құрылысы бітіп, пайдалануға бір желісі қолданысқа беріліп, екінші желісі жоспарланып, салынуда.

Жер бетінің деформациясын бақылау, мемлекеттің халық шаруашылығының өсуімен және дамуымен байланысты жер асты инженерлік құрылымдарын салу кезіндегі геодезиялық жұмыстардың айырылмас бөлігі. Осыған байланысты, жер бетінің деформациясын бақылау кезіндегі геодезиялық жұмыстар тоннель салуда кеңінен қолданылады. Жер бетінің геодезиялық мониторингі метрополитен құрылысының барлық кезеңдеріндегі жауапты үрдіс болып табылады. Салынып жатқан нысандардың мерзімі мен пайдалану әсері жер бетінің геодезиялық мониторингін мерзімді және сапалы орындауына байланысты. Метрополитенді апатсыз пайдалану үшін, соның аймағындағы жер беті деформациясын үздіксіз және жоғары дәлдікті геодезиялық бақылаулары қажет.

1 Алматы метрополитен аймағының геологиялық сипаттамасы

1.1 Жалпы мәліметтер

Алматы қаласы – Қазақстан Республикасының ең ірі қаласы. Экологиялық жағдайды жақсарту және қала ішіндегі тасымалдау үрдісінің бірлігін қамтамасыз ету мақсатында метрополитеннің бірінші кезегін салу қажеттілігі туындады.

Алматы қаласы метрополитеннің бірінші кезегі Кіші Алматы, Есентай және Үлкен Алматы өзендерінің өзен аралығының шығу конусының еңіс жазықтығы шекарасында орналасқан. Беттің солтүстікке ылдильғы 5° - 7° , батысқа 2° - 3° .

Метрополитеннің бірінші кезегінің бағыты солтүстіктен оңтүстікке қарай Райымбек даңғылынан Назарбаев даңғылы бойымен және шығыстан батысқа қарай Абай даңғылынан Алтынсарин даңғылына дейін қабылданған (1-сурет).

1- сурет – Алматы қаласындағы метрополитен схемасы

Желінің құрылыс ұзындығы - 11,3 км, депоға дейінгі тармақсыз. 2015 жылғы мәліметтер бойынша 9 станциялар салынған: Райымбек, Жібек Жолы, Алмалы, Абай, Байқоңыр, Әуезов ат. драмтеатр, Алатау, Сайран, Мәскеу.

Метрополитен электр депосы Алматы II теміржол станциясының аймағындағы Райымбек станциясының жанында орналасқан.

Алматы қаласының климаты шұғыл континентті. Ең ыстық айлар – шілде

мен тамыз. Ең суық ай – Қаңтар. Орташа жылдық температура шамамен 10 °С, қаңтардың орташа температурасы шамамен- 4.7 °С, ал шілдеде +23.8 С°. Аяз қараша айында басталып, сәуірде аяқталады. Қатты аяз 67 күн болады – желтоқсаның 19-ы басталып, ақпанның 23-і аяқталады. Ыстық күндер температурасы 30 С° дейін – 36 күн болады. Жылы мезгілде шамамен 600-650 мм жауын-шашын жауады (2-сурет).

Алматы ауа райы													
Көрсеткіш		Қ қп	А ау	Н әу	С ам	М ау	М іл	Ш ам	ыр	аз	Қ ар	Қ ел	Ж ыл
Абсолюттық максимум, °С	8,2	19,0	18,0	23,2	35,1	39,3	33,4	40,5	8,1	1,1	35,4	29,2	13,4
Орташа максимум, °С	,7	0,2	2,7	87,3	12,4	27,5	20,0	39,4	4,2	6,3	1,2	8,3	25,8
Орташа температура, °С	4,7	-3	-4	31,5	16,6	11,6	23,8	23,0	7,6	,9	9,7	22,8	-0
Орташа минимум, °С	8,4	-6,9	-1,1	-9	51,0	15,8	18,0	16,9	1,5	,6	41,3	-6,4	-0
Абсолюттық минимум, °С	30,1	-37,7	-24,8	-10,9	-7	-0	2,3	7,7	3	11,9	-34,1	-31,8	-37,7
Жауын-шашын нормасы, мм	4	39	45	707	106	17	56	40	7	0	66	52	484

2 - сурет – Жергілікті жердің климаты

Жер бедері. Алматы қаласы Іле Алатауының солтүстік жотасының бойындағы жайпақ-еңіс жазықта орналасқан. Оңтүстік кварталдары үстіртте, солтүстіктегілер жайпақ-еңіс жазықта орналасқан. Беттің ылдильғы 5° солтүстікке қарай. Жер бедері шамалы ойлы-қырлы. Қалдықты адырлар мен атыздар, терең емес жыралар және ұсақ өзендер алаптары кең тараған.

Абай мен Райымбек даңғылыларының ортасындағы метрополитен желісі трассасының бойындағы жер беті есептерінің ауытқуы 100 м-ге дейін жетеді, ал беттің ылдильғы 0,035° кұрайды. Суббелдеулік бығытта орналасқан Абай даңғылы бойындағы Абай және Алатау станциялары арасындағы бет есептерінің ауытқуы – 46,5 м.

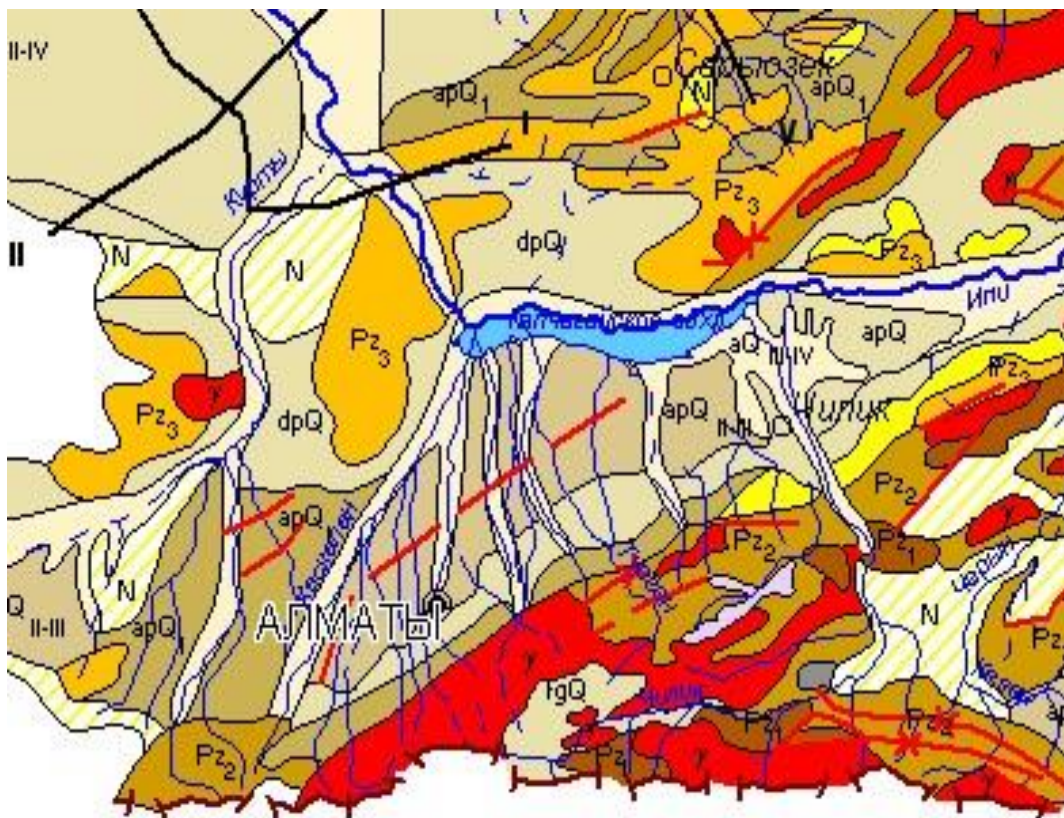
Алматы қаласы 9-10 баллға дейін жететін жоғарғы сейсмикалықпен сипатталады.

1.1.1 Аймақтың және жұмыс орнының геологиялық құрылымы

Қала аймағының геологиялық-геоморфологиялық жағдайы көбіне жер асты суларының таралу, басылу, құрылу заңдылықтарын анықтайды.

Үлкен және Кіші Алматы, Ақсай, Қаскелең өзендер алабындағы таулы аймақ тік еңісті бедермен, өзен алқаптарының терең ойымдарымен ерекшеленеді. Мұнда жер бетінде тасты палеозой жыныстары көрінеді.

Ең көп тараған жанартау жыныстары – порфирлер, порфириттер және төменгі таскөмір жасындағы туфолавалар (С_{IV-II} және С_{I-VK-12}), сонымен қатар орта таскөмірлік интрузиялар, көбінесе гранодиориттер. Тауларда физикалық және химиялық желдену, көптеген делювиальді шөгінудің, опырылу үрдістері жүреді. Тектоникалық бұзылымдар кеңінен дамыған. Оқтын-оқтын болатын жер сілкінулер - соның айқын дәлелі. Аймақтың геологиялық құрылымы 3 суретте көрсетілген.

3 - сурет – Алматы қаласының геологиялық картасының бөлігі

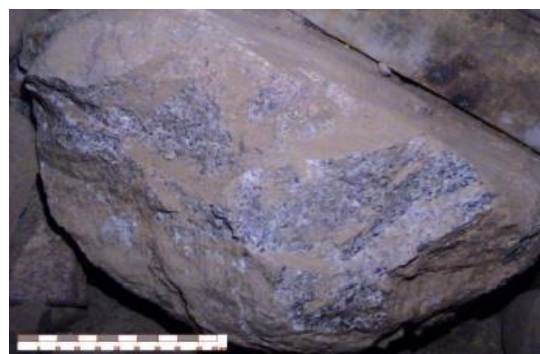
Жоғарғы тау етектегі саты, бедерде тегістелген суайрықтары бар жүйектермен көрінетін, төменгі төрттік жазықтың қалдығы болып табылады.

Төменгі тау етектегі саты – ортаңғы төрттік жазықтың қалдығы (Q_{II} шығу конусы), ортаңғы төрттік аллювиальді-проллювиальді шөгінділермен (ар Q_{II}) құрылған.

Кен байлықтарынан облыс қойнауында полиметалл (Текелі), вольфрам (Бұғыты), молибден кентасының едәуір қоры, фарфор тастары (Қапшағай), барит, бентонит сазы (Ақсу, Алакөл аудандары), отқа төзімді балшық, кварц құмы, гипс, тас және қоңыр көмір (Ойқарағай, Тышқанбай), шымтезек, тұз кен орындары бар.

Ғылыми-зерттеу және жобалық-құрылымдық нәтижелерінің негізінде, Алматы қаласының аймағы сейсмикалық аудандастыру схемасы бойынша сейсмикалық белсенділігі 9 және одан да көп балл болатын екі ауданнан тұрады.

Бірінші аудан – сейсмикалығы 9 балл, шекаралары: солтүстікте – Райымбек даңғылы, шығыста – Кіші Алматы өзені, оңтүстікте – төменгі тау етектері адырлар, батыста – қаланың қазіргі шекарасы. Бұл аудан шығу конусының қойтасты-малтатасты шөгінділерінің дамуымен сипатталады және , әртүрлі грунттардан тұзілген, оның ішінде орнықтылығы әлсіз, диаметрлері 3 метрге дейін жететін қойтастары бар ірі малтастар бар (4 - сурет).

4 - сурет – Құмдақты қойтастар

Екінші аудан – сейсмикалығы 9 баллдан жоғары аймақ, Райымбек даңғылынан солтүстікке қарай Алматы қаласының бір бөлігін алып жатыр. Бұл аудан қалың шөгінділер жамылғысымен, сарғыш саздақтармен (3-20 м), жер асты су деңгейінің кішкене тереңдікке жатуымен сипатталады (4-10 м, кей жерлерде 0-4 м).

1.1.2 Аймақтың гидрогеологиялық жағдайы

Бірінші реттен метрополитен құрылыс аудандары Іле бойы жазығының оңтүстігін ала Тянь-Шань тау сілемдерінің солтүстігінде және республикамыздың оңтүстік-шығыс бөлігіндегі Іле Алатауының солтүстік беткей баурайында, теңіз деңгейінен 700-1000метр жоғары үлкен және кіші Алматы өзендерінің ағып өту аумағында орналасқан.

Жердің гидрогеологиялық жағдайын геологиялық түзілу мен Алматы жерасты суларының кенорнының пайдаланылымының жағдайын анықтайды.

Басты құрылымды – геологиялық шығарылым конусының кенорнындағы ерекшелігі; түзілу жағдайын анықтайтын, сонымен қатар жерасты суларының коллектор көлемі мен формасының түзілуіне себепкер болған палеозей фундаментінің ең терең иілу жеріне тәуелділігі болып келеді.

Іле Алатауды коректендіру облысының қасында Іле артезиан бассейнінің шекарасында метрополитеннің бірінші жолының құрылыс ауданы орналасқан. Артезиан бассейнінің суы мол және қаланы сумен қамтамасыз ету үшін пайдаланады. Пайдалану нәтижесінде грунтты сулардың деңгейі 1 – 2 м/жыл жылдамдықпен төмендейді. Ғылымдар Академиясының геология институтының мәліметтері бойынша деңгей 2000 жылға дейін төмендейді.

Абай даңғылының бойындағы бөлікшеде метрополитеннің бірінші кезекті құрылысының басталуында 90 – 100м тереңдіктегі грунтты сулардың деңгейі метрополитеннің құрылысын салуда едәуір төмен. Ал Абай және Райымбек даңғылдардың арасындағы бөлікшеде Фурманов көшесі бойымен 100 м-ден 20 м-ге дейін.

Қалалық жер асты су кенжарларының қызметін толық тоқтату жағдайында қаланың әр бөліктерінде деңгейді көтеру қарқындылығы жылына 7 м-ден аспайды.

Жалпы минералдылығы 0,2 – ден 0,58 – ге дейін гидрокарбонат – натрийлі немесе кальцийлі түрдегі жерасты сулары химиялық құрамы бойынша бетондарға агрессивті емес. және МЕСТ 2874 – 73 "Вода питьевая" талаптарына толық жауап береді.

Сүзгілеу коэффициенті орташа 47,6 м/тәулікті құрайды, деңгей өткізу коэффициенті – $2 \cdot 10^{-2}$ м²/тәулік, субергілік – 0,2, су өткізу 320 – дан 17500м³ /тәулікке дейін, артезиан ұңғымаларының меншікті дебиттері 1 – ден 20 м³/сағ дейін.

Соңғы жылдары Алматы қаласында тұрғын үй құрылысы қарқынды дамуда, әдеуір үлкен тұрғындық массивтер соғылуда, қалада жеңіл, тамақ және машина жасау өндірістері дамыған. Алматы қаласының батыс пен шығыс жақ беткейлерінде ұзынан жатқан ауылдарды көруге болады. Бұл жерде бастысы Алматы облысының ауыл шаруашылығы қарастырылған және мал шаруашылығы, бау – бақша шаруашылықтары кең дамыған.

Халықтардың ұлттық құрамы аралас. Аудандарда транспорттық барлық түрі жақсы дамығын теміржолдық, автотранспорттық және әуелік.

1.2 Тау-кен бөлімі

1.2.1 Құрылыс алаңы

Сарыарқа көлбеу оқпанының құрылыс алаңы Алтынсарин көшесі мен Абай даңғылы арасында орналасқан, желдетпе оқпаны Сайна көшесінде орналасқан.

Құрылыс алаңында келесілер орналасады:

Біртұтас темір бетонды бекітпемен орындылған оқпан, жыныс көтеруге адамдарды түсіріп - көтеруге, жабдықтар мен материалдарды беруге, коммуникацияларды өткізуге, желдетпе құбырларын, бетон өткізгіш, т.б.жүргізуге арналған.

Оқпанмен скип және клет қозғалады, сондай-ақ саты бөлімшесі бар, онымен клет апаттық тоқтағанда және т.б. жағдайларда адамдар жербетіне көтеріледі. Сондай-ақ құрылыс алаңында қойма мен механикалық шеберхана, гараж және авто шеберхана, әкімшілік, тұрмыстық комбинат ғимараты орналасқан. Оқпан үстінде дің орнатылған, онда шкивтер орналасқан, байланыс және белгі беру құрылғылармен, скипті төгу құрылғысымен жабдықталған. Жанында көтерім машинасының ғимараты, кран, ашық қойма бар, онда оқпанға беруге дайындалған материалдар сақталады (тюбингтер, металл аркалар және т.б), сондай-ақ желдеткіш қондырғылармен электр жартылай станция ғимараттары орналасқан. Сондай-ақ құрылыс алаңында қойма мен механикалық шеберхана, гараж және авто шеберхана, әкімшілік, тұрмыстық комбинат ғимараты орналасқан (5 - сурет).

5 - сурет – Достық бекетінің құрылыс алаңы

Шыға берісте машиналар жууға арналған алаңша бар. Барлық коммуникациялар орталық қалалық желілерден келтірілген. Түнгі уақытта құрылыс алаңы прожекторлармен жарықтандырылады.

1.2.2 Метрополитен жүргізу техникасы

Метро үлкен қалаларда салынады. Отандық практикада, диаметрі шамамен 5 м, дөңгелек қималы, жалғыз жолды, параллель тоннельдер түрі

метро құрылыстарында көбірек таралған. Метро станцияларында тоннельдердің мөлшерлері ұлғаяды.

Әр станцияда тік оқпан салынып, жоба тереңдігінде оны метрпоездар жүретін тоннельдермен жалғастыратын штольнялар жүргізіледі. Осы аталған қазбалардан басқа, станцияда жұмыста көрсетілген, станцияның және көлбеу эскалатор тоннельдері және басқа қазбалар салынады.

Тік оқпанның құрылысы, түсірмелі бекітпе тәсілімен немесе бекітпе шығыршығы төменнен жеткізілетін дағдылы тау-кен тәсілімен жүргізіледі. Оқпанды бекітуде көбінде тубинг бекітпелер қолданады, бетон бекітпелер өте сирек қолданылады. Қорыс жыныстарында алдымен тау жынысын тоңазытып алып, оқпан құрылысы жүргізіледі. Оқпан аулаларының қазбалары тау-кен тәсілімен жүргізіледі. Жалғастырушы штольняларын, бұрғылау-жару жұмыстарын қолданып жүргізеді немесе тау жыныстары пневмобалғаларымен уатылып, көбінесе құрама темірбетон бекітпелерін орнатады. Тау жыныстары жұмсақ және онша қатты болмаса, станциялардың арасындағы поезд жүретін және станция тоннельдерін арнайы комбайнмен (щитпен) жүргізеді және қабырғаларын тубингтермен тұрақты бекітеді.

Арнайы комбайн, ұзындығы 3-5 м, көлденең қимасының диаметрі тубинг бекітпелерінің диаметрінен көбірек, пішіні цилиндр тәрізді болады. Ол уақытша бекітпе қызметін атқарып, соның қорғауымен шағын тоннель бөлігі жүргізіліп (0,75-1,0 м), арнайы комбайнды алға жылжытқаннан кейін, тубинг бекітпе орнатылады. Бекітпе орнатылғаннан кейін тоннельдің жаңа бөлігінің құрылысы басталады, арнайы комбайнды алға жылжытып тубингті орнатады, осылайша жұмыс циклы қайталана береді. Арнайы комбайнда тірек шығыршығы бар. Онда 24-36 гидравликалық домкрат (көтергіш), пышақ және қабыршақ немесе футляр бекітілген.

Тоннельдің тубинг бекітпесі – арнайы комбайнның артында арбаға орнатылған, қабырғасы бекітілген тоннельмен жылжып отыратын, арнайы құрылғы - тубинг жинағышпен құрылады. Кенжарды қазу, уату балғаларымен немесе механикаландырылған арнайы комбайнмен жүргізіледі. Геологиялық жағдайы қолайлы кезде (төбесі орнықты т.б.) тоннельдің құрылысын арнайы комбайнсыз тубинг жинағыштың көмегімен жүргізу кеңінен қолданады.

Тау жыныстарының қысымы едәуір болса, құрылысты тау-кен тәсілімен жүргізу, толық ашылған профиль әдісімен жүргізіледі. Тоннельдің жер бетіне шығатын учаскелерінде және таяз, жер бетіне жақын орналасатын тоннельдердің құрылысы ашық және траншея (ор) тәсілдерімен жүргізіледі. Бұл жағдайда жер бетінен тоннель контуры бойымен қадалар қағылады, немесе тар траншеялар жүргізіліп, онда бетоннан тоннельдің қабырғалары тұрғызылады. Содан кейін олардың арасындағы тау жынысы алынады, төбесі жабылады. Тоннельдің құрылысы біткеннен кейін, оның қабырғаларын гидроизоляция қаптамасымен жауып, рельсті орнату және т. б. жұмыстар орындалады (6 - сурет).

2.1.2 Алматы қаласының геодинамикалық торап жүйесі

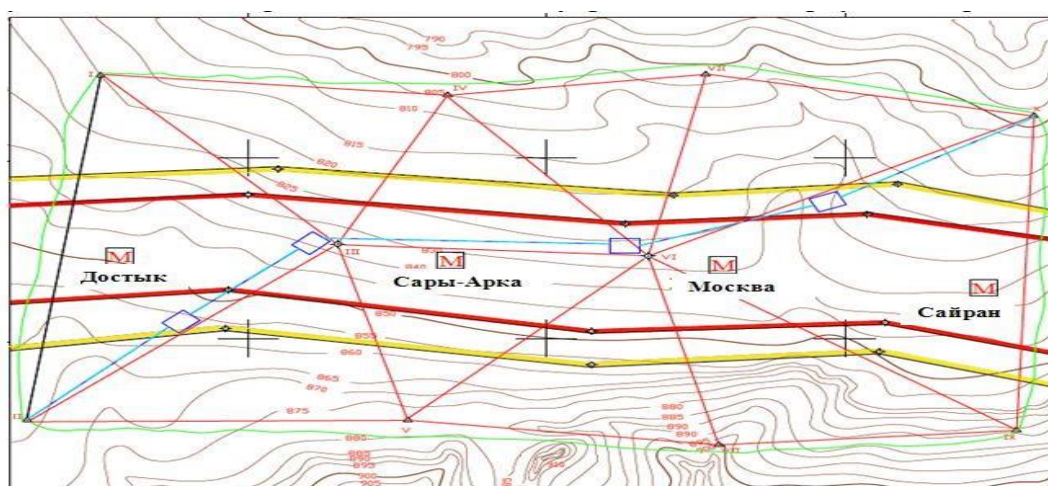
Жергілікті координаталар жүйесі Гипрогор торының негізінде, Бессель эллипсоидының 3° зонасында құрылған. 28 Панфиловшылар паркіндегі шіркеу күмбезінен өтетін меридиан, жергілікті қалалық координаталар жүйесінің бастапқы осьтік меридиан ретінде қабылданған. Салыстырмалы биіктік деңгей ретінде қаланың орташа деңгейінің мәні қабылданған.

Құрылыстың биіктіктерін бөлу және құрылыс алаңында және трасса бойымен ғимараттардың шөгуін бақылау үшін, ені құрылыстың үш еселенген тереңдігінің шамасынан кем болмайтын алапта II және III класты нивелир реперлері орнатылады. Реперлерді нивелирлеу белгілі бір уақыт аралығында қайта қайталанып тұрады.

Алматы қаласындағы метрополитен құрылысының басты жоспары геодезиялық бөлімінің негізі ретінде 1-ші және 2-ші триангуляциялық тоннельдер торы қабылданды. Жүйеде 13 пункт қамтылған. Тоннель триангуляцияларын қаладағы әрекет етуші триангуляцияларға қосу үшін торға қалалық триангуляцияның 4 пункті қосылды (1-кесте).

Кесте 1 – Қаладағы әрекет етуші триангуляцияларға қосылған триангуляцияның 4 пункті

Аталуы	X	Y	Класс
Қаратұмсық	-5542,905	-1204,140	1
Боралдай	-6070,927	-11684,145	1
Артур порты	422,440	4063,140	2
Автобекет	1287,130	43,970	4

8 - сурет – Геодезиялық тірек тораптары

Триангуляциялық желісін жобалау үшін рекогносцировка жүргізіледі. Басты мақсаты бекітілген триангуляция пункттерінің жергілікті жерде түпкілікті жағдайды таңдау және нақтылау болып табылады.

Геодезиялық белгілердің биіктігі - алдын ала тексеру барысында дала жұмыстарын сәтті ұйымдастыру және жүргізу үшін қажетті мәліметтер жинау жүргізіледі. Жергілікті жердегі триангуляция үшбұрыштарының шындары топыраққа салынатын арнайы орталықтармен бекітіледі. Жоғарыда цилиндрі бар пирамидалық мұнара үстінен орталығы белгіленеді.

8 - суретте Алматы қаласы метрополитен үшін жасалынған геодезиялық тораптары сұлбасы көрсетілген. Мұндағы қызылы - тау-кен жұмыстарына бөлінген жер болса, сарысы - жер телімі

Біз топырақтың қату тереңдігі 1,7 м аспайтын орталықты таңдаймыз және оны базистік пункттерді қоса алғанда, барлық кластағы триангуляция пункттерінде қабылдаймыз.

Кесте 2 – Орындалған жұмыс көлемі

Жұмыстың атауы	Өлшем бірлігі	Көлемі
Қала триангуляция пункттерін тексеру	пункт	4
Тоннель триангуляция пункт тұрғызу	пункт	9
Пункт бұрыштарын өлшеу	пункт	13
Жарықты қашықтықтан өлшеу арқылы екі жақтың ұзындықтарын өлшеу	жақ	34

Үлкен дәлдіктегі қалалық геодезиялық торап мына мәселелерді шешуге арналған:

- топографиялық түсіріс және барлық масштабтағы қала пландарын жаңарту;
- жерге орналастыру, межейлеу, жерлерді түгендеу;
- қала территориясындағы топографиялық-геодезиялық ізденістер;
- құрылыс нысандарын инженерлік-геодезиялық дайындау;
- жердегі және жартылай әуедегі навигация;
- қала территориясындағы жергілікті геодинамикалық табиғи және техногенді құбылыстарды геодезиялық зерттеу.

2.1.3 Рекогносцировка және торап пункттерін құру

Пункттің сызықты-бұрышты жүйесін рекогносцировка келесідегідей негізгі шарттарды орындау маңыздылығы қарастырылған: метрополитен жолы бойының жақсы көрінуі, қала триангуляциясымен сенімді байланыста. Қайтадан салынған пункттер ғимараттар үстіне кірпішті баған секілді тұрғызылған, орталығында еріксіз құрылғы орнатылған аз фазалы нысаналы цилиндрмен қамтылған.

Жақтың минимальды ұзындығы – 1,9 км. (Аметист – АГТ); Жақтың максимальды ұзындығы – 7,9 км. (Қаратұмсық – Солтүстік); Жақтың орташа ұзындығы – 4,5 км.

Кесте 3 – 1-ші және 2-ші разрядтағы тоннель триангуляциясы жүйесінің пункттері

Пункт атауы	Разряд	Қай пунктпен біріктірілген	Пункттің орналасуы мекен-жайы
АГТ, тип 3	1	Автобекет	Алматы-Райымбек
АК 4, тип 1	1	Жаңа	Рысқұлов к., автокомбинат
Аметист, тип 1	2	Жаңа	Фурманов к., 116
АСПУ, тип 1	2	Жаңа	Абай д., 52
Боралдай, тип 2	1	Боралдай	Солтүстік-батыс пос.
ИГД, тип 1	1	Жаңа	Абай к., 191
Қаратұмсық тип 2	1	Қаратұмсық	Қала трамплинынан 440 метрде, топтырақ карьері
Көк Төбе, тип 1	1	Жаңа	Жоғарғы қабылдау станциясы
Орбита, тип 1	1	Жаңа	Фрунзе к., 28
Артур порты, тип 2	1	Артур порты	Мұсылман зиратынан оңтүстікке қарай 1 км
Правда, тип 1	1	Жаңа	6- ықшамаудан, 46
Солтүстік, тип 2	1	Жаңа	Саин к., 2
Бақтар, тип 2	1	-	Саин к., ұжымдық бақтар аймағы
Театр, тип 1	1	Жаңа	Абай даң., М.Әуезов ат. драма театр

2.1.4 Геодезиялық жұмыстарда қолданылатын аспаптар

Геодезия ғылымы мен техниканың соңғы жылдарда қарқынды дамуы, бұл салаға көптеген электронды аспаптарды әкелді.

Алматы метрополитен құрылысында «Leica Geosystems AG» компаниясының аспаптарын пайдаланады.

Жер бетінде геодезиялық жұмыстарда заман талабына сай, қазіргі таңда GPS аспабы қолданылады. Ол өз кезегінде сымсыз Жерсеріктік навигациялық жүйеге жалғанады.

Жер серіктік навигациялық жүйе – ХХ ғасырдың екінші жартысында дүниеге келген бұл жүйе ғылым мен техниканың маңызды жетістіктерінің бірі. Ағылшын тілінде Global Positioning System, қысқаша GPS деп аталады. Жұмыс істеу принципі - төрт жердің жасанды серігіне дейінгі қашықтықты бір мезетте өлшеу арқылы жердегі пункттер координаталары (х,у) мен биіктіктер (z)

анықталады. Арақашықтықтарды өлшеу сол ЖЖС электронды қабылдағыш радиосигналдары арқылы іске асырады.

Leica GS18 - бұл әлемдегі ең алғашқы инерциалды жүйесі (IMU) бар геодезиялық жерсеріктік қабылдағыш (9-сурет). инерциалды жүйені пайдалану 20%-ға заттай шығару және түсіру кезінде қабылдағышты пайдалану өнімділігін арттырады. Жаңа жоғары сапалы 555-арналы қабылдағыш платасы және RTK plus жерсеріктік сигналдарды өңдеудің бірегей технологиясы бақылаудың ең күрделі жағдайларында сенімді және дәл нәтижелер алуға кепілдік береді (4-кесте).

9 - сурет – GPS электронды аспабы

Кесте 4 – GPS аспабының техникалық сипаттамасы

Сыртқы деректер алмасу модульдері	Модем GSM / GPRS / UMTS / LTE / CDMA и UHF / VHF
Инициализация уақыты	Әдетте 4 секунд
Кірістірілген деректер алмасу құралдары	GSM / UMTS / LTE телефондық модемі: толық интеграцияланған сыртқы антенна; Радиомодем: толық интеграцияланған (қабылдау және беру) сыртқы антенна 403-470 МГц, шығу қуаты 1 Вт, ауа бойынша 28 800 бит/с дейін
Деректерді жазу	Деректерді сақтау: ауысымдық SD-карта, 8 Гб; деректер форматтары және жазу жиілігі: Leica GNSS шикі деректер және жиілігі 20 Гц дейін RINEX деректері;
Пайдаланушы интерфейсі	Пернелер және LED-индикаторлар: қосу/өшіру және функционалдық түймелер, 8 статус индикаторлары; Веб-сервер: құрал мәртебесі және конфигурациялау опциялары туралы ақпарат;
Арналар саны	555 (көбірек сигналдар, жылдам позициялау, жоғары сезімталдық)
Деректер хаттамалары	RTK деректер беру форматтары: Leica, Leica 4G, CMR, CMR+, RTCM 2.2, 2.3, 3.0, 3.1, 3.2 MSM; NMEA беру: NMEA 0183 v4.00 және жеке Leica пішімі; желілік RTK режимі: VRS, FKP, iMAX, MAC (RTCM SC 104)

GPS қабылдағыштармен бірге болатын программалардың көмегімен, өлшеу нәтижелерін өңдеп, алынған геодезиялық жүйелерді теңестіруге және пункт координаталарын келесі тахеометриялық түсірістерге есептеуге болады. GPS көмегімен геодезиялық жұмысты жүргізуде еңбек өнімі жоғарылайды.

Қазіргі тахеометрлер өзінің техникалық сипаттамаларымен, конструктивтік ерекшеліктерімен ғана емес, ең алдымен нақты пайдаланушыға немесе белгілі бір қолдану саласына бағытталуымен де ерекшеленеді. Сондықтан тахеометрлерді нақты міндеттерді шешу үшін олардың мақсаты бойынша жіктеуге болады. Бұл жағдайда өлшеудің дәлдігі мен алыстығы елеулі рөл атқармайды. Есептің нақты түрін шешу үшін құралды қолдану тиімділігінің факторы анықтаушы болып табылады.

Leica TS15 автоматтандырылған тахеометр кең бұрышты фотокамерамен, шағылыстырғышты жылдам іздеумен (PowerSearch) және 400 м қашықтықты шағылыстырғышпен жабдықталған. Шағылыстырғышты жылдам іздеу функциясы орнатылған-PowerSearch, ол арқылы пайдаланушы бір түймені басумен шағылыстырғышқа тахеометрді қашықтан жылжыта алады (2.4-сурет).

Leica компаниясының Viva TS тахеометрлерінің қазіргі сериясы геодезиялық түсіру бойынша жұмыстарды мүлдем жаңа деңгейге шығарады.

Өлшеудің жоғары жылдамдығы, визуалдаудың ыңғайлы технологиялары, деректерді беру жүйесі, қосымша қолданбалы бағдарламалар Viva TS сериялы тахеометрлерді қазіргі уақытта ең мықты геодезиялық құралдар деп есептеуге мүмкіндік береді.

Leica TS15 автоматтандырылған тахеометр кең бұрышты фотокамерамен, шағылыстырғышты жылдам іздеумен жабдықталған.

10 - сурет – Тахеометр Leica TS15

Кесте 5 – Тахеометр Leica TS15 электронды аспабының техникалық сипаттамасы

Бұрышты өлшеу дәлдігі	1 "
Бұрыштық өлшеу (есептеу әдісі)	абсолютті, үздіксіз, диаметральды
Шағылдырғышсыз өлшеу	1000 м
Шағылдырғышқа қашықтықты өлшеу (шағылдырғышқа қашықтық (GPR1))	3500 / 10000 м (үлкен қашықтық режимі)
Деректерді жазу және жіберу (есте сақтау құрылғылары)	SD-карта 1 Гб или 8 Гб
Деректерді жазу және жіберу (порттар)	RS232
Көру дүрбісі (ұлғайту)	30x
GNSS-жабдықпен интеграциялау (орналасу дәлдігі)	Жоспарда: 5 мм + 0.5 ppm, по высоте: 10 мм + 0.5 ppm
Батареяны қосқандағы салмағы	5.8 кг
Жұмыс істеу температурасы	-20°C-тан + 50°C-қа дейін

2.2 Метрополитендегі маркшейдерлік жұмыстар

2.2.1 Метрополитен құрылысында орындалатын негізгі маркшейдерлік жұмыстар

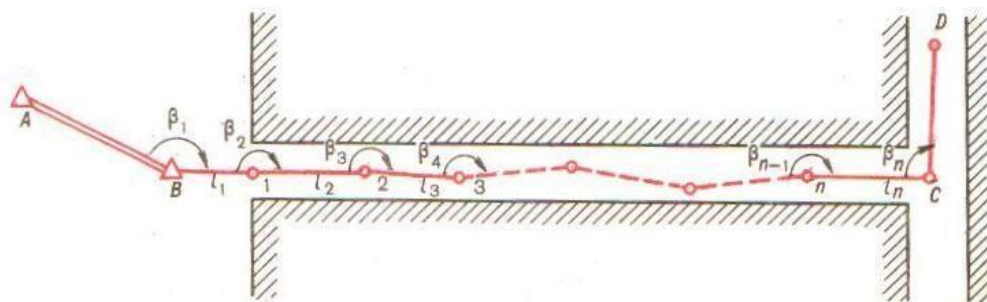
Барлық құрылыс жұмыстары жобаға сәйкес, маркшейдердің қадағалауымен және тікелей қатысуымен орындалады.

Метрополитен құрылысында орындалатын негізгі маркшейдерлік геодезиялық жұмыстар:

- қалалық триангуляция жүйелерін, құрылыс аймағында жиілету және айқындау;
- жер бетінде трасса бойымен полигонометрия және нивелирлеу түсірістерін орындау;
- кейбір құрылыс ғимараттардың әр қабатын жобалау қажеттігіне байланысты түсірістерді орындап, ірі масштабты топография түсірістерін орындау;
- шахта алаңындағы ғимараттарды, оқпан аузын жер бетіндегі орынына көшіру, оқпан құрылысын қамтамасыз ету;
- қазбаларға бағыт беру, оларды жүргізуді, бекітпелерді бақылау, бөлу жұмыстары, құрылымдарды және қималарды түсіру;
- жер асты қазбаларын бағдарлау;
- жер астындағы полигонометрия және нивелирлеуді жүргізу;
- қазбаларды түйіспелі қарсы забой тәсілімен жүргізуді қамтамасыз ету;
- жер астында және жер бетінде ғимараттардың шөгуді мен деформациялануын қадағалау;
- жүргізілген кен құрылыс жұмыстарын маркшейдерлік өлшеу;

2.2.2 Жер астына штольня (портал) арқылы кіру және координаттарды беру

Кен орнын көлбеу оқпан немесе штольня арқылы ашқан кезде жер бетіндегі жақындау пунктінен полигометриялық жүріс арқылы жалғастырылады. Штольня немесе көлбеу оқпан арқылы бағдарлау, тұрақты тораптан жоғарғы дәлдікпен екі рет жүргізіліп өткен, тұйықталған полигондық жүрістен тау-кен қазбаларындағы маркшейдерлік пунктке беріледі (11-сурет).

11 - сурет – Штольня арқылы бағдарлаудың схемасы

Жер астындағы түсірімдерін көлбеу оқпан арқылы бағдарлауда, қажетті құрал-саймандарды, жабдықтарды және өлшеу аспаптарын орнатумен байланысты, әжептеуір қиындықтар туады. Егер оқпанның көлбеулігі 70 м, немесе одан артық болатын болса, полигонды құру іс жүзінде мүмкін емес, сондықтан түсірімдер тек жер астындағы пункттерді центрге келтіру үшін ғана орындалады. Мұндай жағдайларда жер астындағы түсірімдерді бағдарлауға гирскоптық тәсіл қолданылады.

11-суретінде жер бетіндегі кенішке жақындатылған В пунктінен жер асты маркшейдерлік тірек торабының бірінші қабырғасына (СД) дейінгі жалғастыру жүрісі көрсетілген. Мұндағы СД қабырғасының дирекциондық бұрышы α_{CD} мен С нүктесінің координаталарын мына төмендегі формулалармен анықтауға болады.

$$\alpha_{CD} = \alpha_{AB} + \beta_1 + \beta_2 + \dots + \beta_n \pm 180^\circ n; \quad (1)$$

$$X_C = X_B + l_1 \cos \alpha_{B1} + l_2 \cos \alpha_{12} + \dots + l_n \cos \alpha_{nC}, \quad (2)$$

$$Y_C = Y_B + l_1 \sin \alpha_{B1} + l_2 \sin \alpha_{12} + \dots + l_n \sin \alpha_{nC}, \quad (3)$$

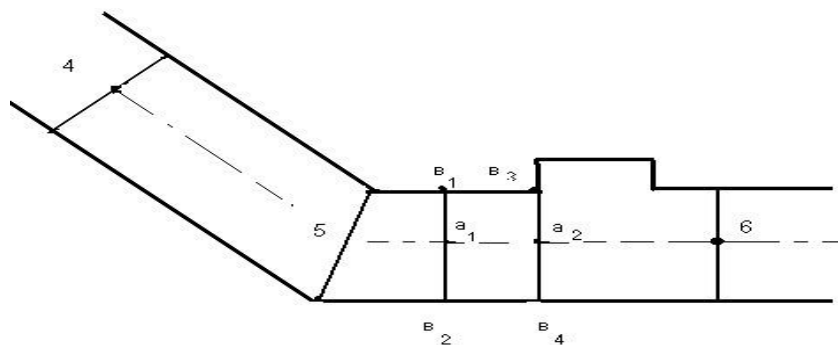
мұндағы $\beta_1 + \beta_2 + \dots + \beta_n$ - өлшенген бұрыштар; n - өлшенген бұрыштардың саны; $\alpha_{B1}, \dots, \alpha_{nC}$ - қабырғаардың дирекциондық бұрыштары; $l_1 + l_2 + \dots + l_n$ - өлшенген арақашықтықтар.

Егерде ашылған екі кен қазбасы болса, онда тұйықталған теодолиттік жүріс жасалынады. Мұндай жүрістегі салыстырмалы қателік 1:3000-1:5000

аспауы керек. Бағдарланған жақтың дирекциондық бұрыштарындағы айырмашылық тұйықталған полигонда 3'-тан аспауы қажет.

2.2.3 Жер асты қазбаларындағы теодолиттік түсірістер

Жер асты қазбаларындағы теодолиттік жүрістердің ашық, тұйық және байланылмаған жүрістер деген түрлері болады. Бұл жүрістерде бұрыштар Т30 және Тео-080 сияқты теодолиттер арқылы өлшенеді. Ара қашықтықтар болат рулетка немесе ленталар арқылы 1-мм дейін есеп алып, тура және кері бағытта өлшенеді. Теодолиттік жүрістермен қатар объектілер де толық етіп түсіріледі. Объектілер түсіру ордината тәсілімен жүргізіледі (12-сурет). Теодолиттік 5 және 6 пункттер арасына болат рулетка керіліп, таспа рулетка арқылы v_1 , v_2 және v_3 перпендикулярлары өлшенеді. Ал, сол ординаталарға дейінгі абсциссалар a_1 және a_2 5 - пункттен бастап 0,1м дейінгі дәлдікпен, болат рулетка өлшенеді.

12 - сурет – Теодолиттік жүріс

Теодолиттік түсірісте полярлық тәсіл де қолданылады. Жүргізілген өлшеу нәтижелері теодолиттік түсіріс журналына толық жазылып және схемалық суреті сызылады.

Теодолиттік 5 және 6 пункттер арасына болат рулетка керіліп, таспа рулетка арқылы v_1 , v_2 және v_3 перпендикулярлары өлшенеді. Ал, сол ординаталарға дейінгі абсциссалар a_1 және a_2 5 - пункттен бастап 0,1м дейінгі дәлдікпен, болат рулетка өлшенеді.

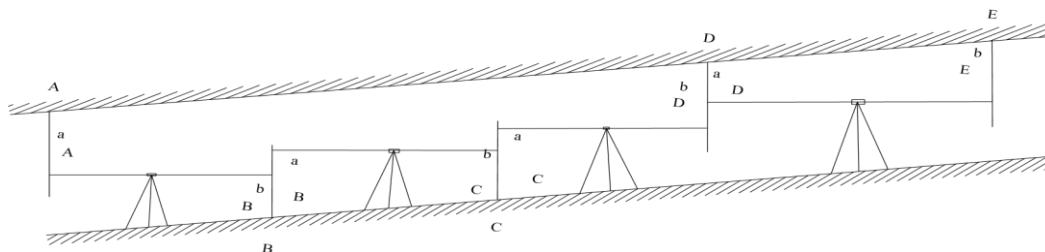
Сондай - ақ, эскизде қазбаның мөлшері, ұзындығы, ені, биіктігі, кеннің және оны қоршап жатқан жыныстардың геологиялық ерекшеліктері және тағы да басқалары көрсетіледі.

2.2.4 Нивелирлеу

Геометриялық нивелирлеу. Ортадан жүргізілетін тәсілмен 10 және 20 м сайын пикеттер белгіленіп, рейкадан 1 мм дейінгі дәлдікпен есеп алу арқылы

жүргізледі. Нивелирлеу үшін НЗК, НТ нивелирлері және РН4, РНТ рейкалары қолданылады.

Жер астында жүргізілетін нивелирлеудің жер бетіндегі өзгешелігі жоқ, дегенмен жер асты нүктелерінің қазбаның төбесінде де, табанында да орналасуына байланысты өсімшені анықтау ерекшеліктері бар (13- сурет).

13 - сурет – Қазбалардағы геометриялық нивелирлеу

Геометриялық нивелирлеудің жер астында кездесетін 4 түрлері бар:

1. Артқы репер төбеде, ал алдыңғысы қазба табанында орналасса онда

$$h = -(a + b) \quad (4)$$

2. Егер А және Р реперлері қазбаның табанында орналасқан болса, онда биіктік өсімшесі анықталады:

$$h = a - b \quad (5)$$

мұндағы, h - өсімше, a – артқы, ал b – алдыңғы рейкадан алынған есептер.

3. Керісінше, артқы репер жерде, ал алдыңғы репер төбеде орналасқан жағдайда өсімше тең болады.

$$h = a + b \quad (6)$$

4. Егер репердің екеуінде қазба төбесінде бекітілген болса, онда

$$h = b - a \quad (7)$$

Тригонометриялық нивелирлеу. Тік діңсектіктен есеп алу дәлдігі 30" кем емес теодолиттер арқылы жүргізледі (14-сурет).

Сондай-ақ, эскизде қазбаның мөлшері, ұзындығы, ені, биіктігі, кеннің және оны қоршап жатқан жыныстардың геологиялық ерекшеліктері және тағы да басқалары көрсетіледі.

Тригонометриялық нивелирлеу схемасы көрсетілген А және Р реперлері арасындағы өсімшені h АВ анықтау үшін сол нүктелерден тіктеуіштер түйістіріліп, А-нүктесіне теодолит орнатылады. Арақашықтық S – рулеткамен 2

рет өлшенеді және екі өлшеу айырмашылығы 3 мм аспауы керек, А нүктесінен теодолиттің вертикаль дөңгелегінің центріне дейінгі биіктік – Р және В нүктесіне көздеу нүктесі V дейінгі биіктік Р2 екі реттен рулеткамен 1 мм дәлдікте өлшенеді

$$h_{A'B'} = S \cdot \sin \cdot v + P2 - P1 \quad (8)$$

Қазба табанындағы реперлері А және В өсімшесі

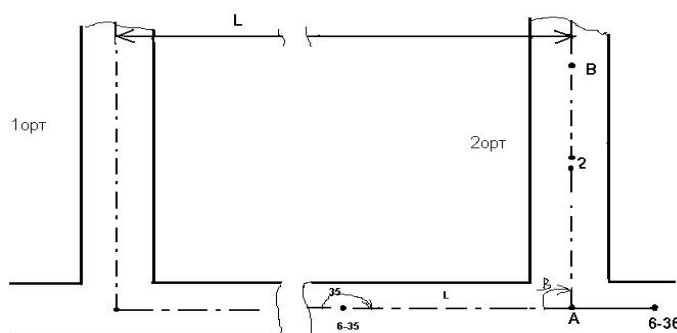
$$h_{AK} = S \cdot \sin \cdot v + i2 - i1 \quad (9)$$

Өсімше тура және кері бағыттарда екі рет анықталып, екеуінің арифметикалық ортасы алынады. Жүрістегі қате ұзындыққа (S) пропорционал етіліп әр өсімшеге бөлінеді. Репер биіктіктері есептелген соң, көлбеу қазбаның профилі сызылады. Өндірісте жылына кем дегенде бір рет жер асты тасу жолдары нивелирленіп тұрады.

2.2.5 Тау - кен қазбаларына горизонталь жазықтықта бағыт беру

Горизонталь жазықтықта бағыт теодолит арқылы беріледі. Ол үшін жүргізілетін қазбаның дирекциондық бұрышы белгілі болуы керек және жақын жерде жер асты маркшейдерлік тірек торының немесе түсіру торының пункттері орналасқан болуы тиіс.

Штректен артқа бағыт беру үшін (15-сурет) теодолитті 35 нүктеге орнатып 35 - 36 бағыт бойынша l арақашықтығы өлшеніп А нүктесі бекітіледі.

15 - сурет – Горизонталь жазықтықта бағыт беру

Кейін теодолитті А нүктесіне орнатып, А-35 бағытынан басталатын β бұрышы арқылы В - ға бағыт беріледі. β бұрышы арқылы берілген бағыт маркшейдерлік арқылы 5 - 6 м жерге бекітіліп, оған тіктеуіш ілінеді. Одан кейін бұрышы толық есеп алу әдісімен өлшеніп формуласымен есептелген бұрышпен салыстырылады. Егер өлшенген бұрыш есептелген бұрышқа тең болса, онда В

нүктесінен А нүктесіне қарай 1,0 – 1,5 м жерге нүктелер бекітіліп оған тіктеуіштер ілінеді. Берілген бағыт көрініп тұру үшін жарық сәуле шығарып тұратын тіктеуіштер қолданылады.

β бұрышы мына формула бойынша анықталады:

$$\beta = \alpha_{AB} - \alpha_{A-35}, \quad (10)$$

мұндағы α_{AB} – қазба осінің АВ дирекциондық бұрышы; α_{A-35} – А - 35 бағытының дирекциондық бұрышы

2.2.6 Метрополитен қазбаларына вертикаль жазықтықта бағыт беру

Вертикаль жазықтықта қазбаның көлбеу бұрышын, ылдильғын ватерпаспен, бүйірлік және остік реперлер арқылы беріледі. Ватерпас ағаштан жасалған қарапайым рельстерді төсеуге өте қажет құрал. Оның ұзындығы l , кіші қалыбының биіктігі h_2 арқылы берілген көлбеулікке сәйкес, үлкен қалыбының биіктігі h_1 анықтап отыруға болады.

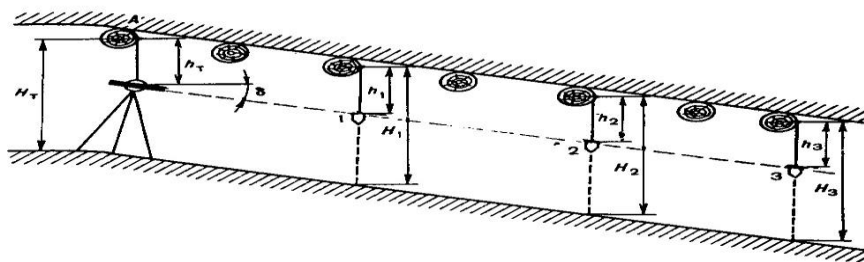
Көлбеулік мына формуламен анықталады

$$i = \frac{h_1 - h_2}{l}, \quad (11)$$

бұдан h_1 есептеледі

$$h_1 = h_2 + il. \quad (12)$$

Жол салу кезінде ватерпасты рельс үстіне қойып, берілген көлбеуге сәйкес ватерпастың забойға қараған жағын көтеріп немесе төмен түсіріп отырады (16-сурет).

16 - сурет – Қазбаларға вертикаль бағыт беру схемасы

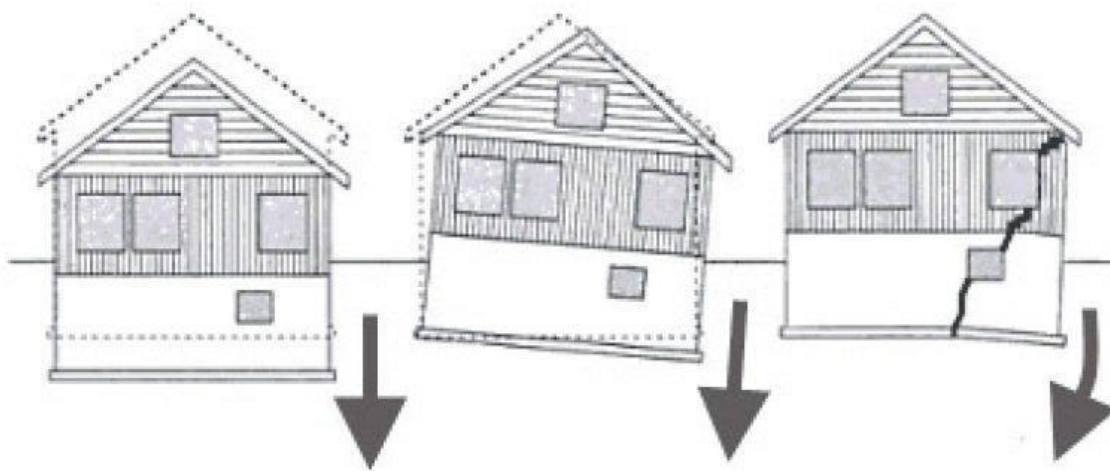
Көлбеу бұрыштары 5^0 артық қазбаларды жүргізуде теодолит немесе нивелир қолданылады. Теодолит арқылы бағыт беруде, оны белгілі маркшейдерлік нүктеге орнатып, вертикаль дөңгелегіне жұмыстағы қазбаның көлбеу бұрышы қойылады. Одан кейін көздеу сәулесінің жармасына тіктеуіштер іліп, олардың сәулемен қиылысқан нүктелері белгіленеді.

3 Жер беті ғимараттарының және жерасты ғимараттарының деформацияларын бақылау

3.1 Метрополитен аймағындағы жалпы деформациялық үрдістер

Жердің беті табиғат жағдайының өзгерісіне қатысты пайда болған сыртқы әсерлердің салдарынан, сонымен қатар, адамдар әрекетінің нәтижесінен болатын түрлі деформацияларға ұшырайды. Нысандардың деформациясы территория жер қабатының орнығуына (территорияның суландырылуы мен құрғауы, инженерлік құрылыс орны аумағында грунттың жергілікті өзгеруі, атмосфера ылғалы ағымының нашар жағдайы және т.б.) әсер ететін факторларға алып келеді. Метро құрылысы барысында жер бетінің үстінде тұрған ғимараттардың төмендеуімен қатар, тоннельдердің өзі алдына төмендеу жағдайлары орын алады. Көп жағдайда деформациялар карстық құбылыстардың, ауқымды механизмдердің тербелісі салдарынан, жер сілкінісінің сейсмикалық әсерінен пайда болады, олардың ауқымы бір миллиметрден ондаған метрге дейін анықталады.

Деформация – нысан пішінінің (жер бетінің) өзгеріске ұшырауы. Жер қабатына ауқымды құрылыстың үнемі қысым түсіруі нәтижесі оның сығылуы мен нысанның тік бағытта орын байланысты. Түрлі табиғи және жасанды факторлар әсері нәтижесінен жер қабаты табаныны түбегейлі өзгеріске ұшырауы мүмкін. Соған байланысты уақыт аясында тез өтетін шөгудің аталатын деформация пайда болады. Ғимараттың отыруы да, сондай-ақ оның шөгуді де аудан бойынша тегіс емес жағдайда көрінуі мүмкін. Бұл жағдай жер қабатына бір қалыпты емес салмақ түскенде, сонымен қатар оның біршама айырым қасиеттері үшін тіпті бірқалыпты салмақтың өзінде де пайда болады. Бір қалыпты емес деформация бақылау бекеттері реперлерінің қисаюуына, жылжуына, ауытқуына, майысуына, қирауына алып келеді. Құрылыстардың деформациялануы мен бұзылуы (қирауы) 17 - суретте келтірілген.

17 - сурет – Жер бетіндегі құрылыстардың деформациясы

Метроның ұнғыма жұмысының салдарынан қозғалысқа ұшыраған жер бетінің аумағы жылжу мұльдасы деп аталады. Жалпы жағдайда жер бетінің нүктелері жылжу мұльдасында тік және көлденең бағытта орын ауыстырады. Мұльдада нүкте жылжуларының тік вектор құрушысы отыру (жер бетінің) деп аталады. Жылжу мұльдасының жер қабатының бүктелісі үздіксіз тұтас ауқымды түрде жүретін ауданы бүгілу аймағы деп аталады. Мұльдадағы жылжу нүктесінің көлденең құраушы векторы созылу мен қысу процестерін анықтайды. Созылу тау жыныстары массивтері тұтастығының ажырауына, ал қысу көбінесе жер қабатының қабынуына алып келеді. Еңістер, тау жыныстары сілемдерінің баяу орын ауыстыруы – көшкіндерге жиі ұшырайды. Бұл орын ауыстыру жылжитын жыныстар мен тұрақты сілемдер арасында сырғымалы қозғалыс ретінде жүреді. Еңісті қиыстыратын жыныстар сілемдері немесе блоктар және жыныс будаларындағы жылдам орын ауыстыру опырылу жағдайын тудырады. Ол массивтің аралас бөлшектерінің уатылуына алып келеді. Суға қанық құмды-сазды жыныстардың кейбір түрлері бұрышты 4 - 6° көлбеуінде ағымдағы жағдайға ауысуға икемді. Мұндай массалардың орын ауыстыруы құлау деп аталады. Құлау дегеніміз (процесс ретінде) грунт бөлшектерінің жерасты суларына тасымалы мен қайта шөгуін тудыратын іріктеу деформациясы.

Метро салу мен пайдалану кезеңінде жер бетінің деформациялануы тоннель өткізілетін ауданда жер бедерінің шөгуіне алып келуі мүмкін.

Жер бедерінің деформациялануын заттай қадағалау, метро құрылысын тұрғызу мен әрекет етудің түрлі сатыларында негізгі міндеттің біртұтас мәселелерін шешуге мүмкіндік береді.

Түрлі табиғи жағдайда, әртүрлі жерге салынған тоннельдердің деформациялануын зерттеу нәтижелері құрылыс төзімділігін есептеу мен құрылыс жұмыстарының тәсілдеріне түзетулер енгізуге мүмкіндік береді.

Тоннельдерді салу барысындағы осыған ұқсас бақылаулар құрылыс технологиясына жедел кірісіп, болжамды және нақты деформацияға талдау жасауға мүмкіндік береді.

Кез-келген бақылау нысаны үшін метро тоннельдерінің деформацияларын бақылау жұмыстары шамамен барлығына ортақ сызба бойынша ұйымдастырылады: қандай да бір деформация өлшемінің қажетті дәлдігі міндетті түрде көрсетілген зерттеме, қадағалау мерзімділігі (жұмысты орындаушының қатысымен) және т.б.; нысандағы бастапқы геодезиялық белгілер орнын қалау мақсатында нысанды, нысандағы деформациялық нүктелерін және бақылау құралдарын орнату орындарын қайта қалпына келтіру; өлшеу сызбаларын құру және олардың сапалық сипаттамасы; геодезиялық белгілердің құрылымын әзірлеу мен оларды бақылау нысанына орнату (бақылау бекетінің құрылысы); жұмыстың әдісі мен бағдарламасын, бақылау өндірісін жасау; деформация өлшемінің нақты дәлдігінің бағасымен бақылау нәтижелерін өңдеу.

Құрылыстардың деформациялануын бақылау әдістемесі.

Өндіріс алаңындағы инженерлік құрылыстарды геодезиялық мониторингтаудың мақсаты пайдаланылып жатқан құрылыстардың сенімділігін, қауіпсіздігін қамтамасыз ету, конструкцияларының деформациялануын, жарықшақтар пайда болуын және т.б. жағдайларын жүйелі түрде геодезиялық аспаптар көмегімен бақылап отыру.

Құрылыс массасының тұрақты қысымы әсерінен оның іргетас негізіндегі топырақ қабаты біртіндеп нығыздалады (сығылады) және тік жазықтықта қисаюы (крен) немесе ғимараттың іргетасында шөгу пайда болады. Мұндай деформацияның пайда болуына оның массасының қысымынан басқа да себептер болуы мүмкін: мәселен кен қазудың зиянды әсерінен, топырақ сулары деңгейінің артуынан, ауыр механизмдердің жұмысынан, көлік қозғалысынан, сейсмикалық құбылыстардан және т.б. іргетастар орналасқан топырақ құрылымының түбегейлі өзгеруі кезінде уақыт бойынша тез жүретін деформация жүреді, ол шөгу деп аталады .

Құрылыс іргетасының астындағы топырақтар әрқилы сығылғанда немесе топыраққа әртүрлі жүктеме түскенде шөгуі бірыңғай сипатта болмайды. Бұл құрылыс конструкцияларының деформациясының басқа түрлеріне әкеледі: көлденең ауытқу, ығысу, шөгу, иілу, жарықшақтар және т.б. түрінде болуы мүмкін.

Жарықшақтық – құрылыстағы қауіптің алғы белгісі. Құрылыс қабырғаларындағы жарықшақтар – іргетас отыруының (шөгуінің) диагностикалық белгісі. Ғимараттың іргетасының біртекті шөгуінің әсерінен нысанның кернеулі–деформацияланған күйге ұшырауы оның қабырғалары мен іргетастарында жарықшақтардың пайда болуына әкеліп соғады (18сурет). Құрылыстарда жарықшақтар пайда болған жағдайда олардың дамуына жүйелі түрде геодезиялық мониторинг жүргізіледі. Бұл инженерлік құрылыстың жай–күйін сипатын және оны әрі қарай пайдалану мүмкіндігінің деңгейін анықтау үшін қажет.

18 - сурет – Инженерлік құрылыстар деформациялануының әсерінен пайда болған жарықшақтар

Қазіргі геодезия аспаптары мен технологиялары зерттелетін нысандарда пайда болған жарықшақтардың орнымен қатар, геометриялық сипаттамаларды нақты түсіруге мүмкіндік береді.

Қазіргі уақытқа дейін әртүрлі құрылыстардың деформациялануын анықтауға қолданылатын инженерлік–геодезиялық өлшеудің әдістері GPS көмегімен жақсы орындалуы тиісті. Құрылымдардың деформациясын мониторингтеуге қажетті қарапайым құрал–жабдықтарға дәстүрлі геодезиялық аспаптар және оларды пайдаланудың әдістері, сондай–ақ басқа да геотехникалық аппаратуралар жатады. Бұл әдістер дәлірек болғанымен GPS мониторингтің артықшылығы – оның үздіксіз жұмыс істеу сипаты, ол нақтылы және жылдам уақыт аралығында құрылыс конструкциялары жұмыс реперлерінің биіктік және пландық белгілерін позициялауға мүмкіндік береді. Бұл түсіріс бір жыл, жарты жыл немесе ай сайын үздіксіз жүргізілген кезде аса тиімді. Үздіксіз GPS–бақылаулары кезінде мәліметтер кез-келген уақытта алынады .

3.2 Құрылыстардың деформациялануын геодезиялық бақылаудың құрал–жабдықтары мен аспаптары

«Құрылыстардағы геодезиялық жұмыстар» (СНиП РК 1.03–26–2004) және Ғимараттар мен құрылыстар іргетастарының деформацияларын өлшеудің әдістері (ГОСТ 24846–81 Грунттар) талаптарын сәйкес қадағаланатын нысандарға бақылау маркаларын (19-сурет), мониторингтік призмалар мен шөгү маркаларын (20-сурет) бекітіп қояды.

19 - сурет – Ғимараттағы бақылау маркаларының орналасуы

Алматы қаласындағы «Метрополитен» мекеме алаңындағы құрылыстардың жағдайын мониторингтауда Швейцарияның Leica Geosystems фирмасының заманауи электронды аспаптары: электронды тахеометр TCR 1200 және сандық лазерлік нивелир DNA03 (21–сурет) қолданылды

20 - сурет – Мониторингтік марка және шөгу маркасы

Leica Geosystems компаниясының DNA03 цифрлы нивелирі биіктіктермен арақашықтықтарды автоматты түрде тіркеп, бейнелерді сандық өңдеуге лайықтанған дүниежүзіндегі алғашқы нивелирлер.

Нивелирдің сырт бейнесі осы күнгі дизайнмен жасалғандығы, нарықтағы ең үлкен және эргономикалық сұйық кристал дисплейлі екендігі бірден көңіл аударарды. Бұл нивелирлердің ең басты ерекшеліктері – еңбек өнімділігін 50% арттыратындығы, өлшеу бағдарламаларының интегралданғандығы, және биіктіктерді үздіксіз есептей алатындығы.

DNA03 – I және II класты нивелирлеу, жарықшақтарды бақылау, өндірістік өлшеулер жүргізуге арналған жоғарғы дәлдікті нивелир.

Нивелир тұтынушының белгіленген дәлдігіне сай өлшеу нәтижелерін бір–бірімен салыстыру әдістемесі бойынша жұмыс істейді. Тұрақты нәтижелер – температураның әсерін ескере отырып, өлшеулерді автоматты түрде жүргізу арқылы алынады. Жан–жақты, жоғары дәлдікті, жұмыс істегенге қолайлы, әрі қарапайым аспап.

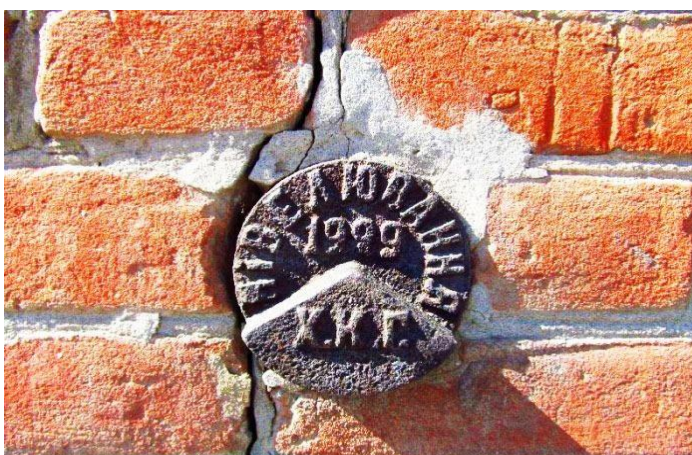
Электронды тахеометр мен лазерлік нивелирден алынған далалық мәліметтері CREDO–DAT, RGS, AutoDesk Survey бағдарламаларында өңделіп, геодезиялық өлшеулер теңестірілді. Әрі қарай нүктелердің теңестірілген үшөлшемді координаталары CREDO–MIX, CAD–Relief, TOPOCAD, AutoDesk Land Development Desktop бағдарламаларына жіберіледі.

21 - сурет – Тахеометр TCR 1200 және сандық лазерлік нивелир DNA03

Репер (қада белгі) дегеніміз кен қазбасы немесе құрылыста топыраққа бекітілген, жоспар мен биіктікте нүкте бойынша белгіленген геодезиялық белгіні білдіреді (22-сурет). Терең қағылған репер табаны тасты жыныстарға немесе басқа да сығылмайтын байырғы жыныстарға бекітіледі. Жер асты реперінің табаны аталған ауданда топырақтың қату қабатынан 0,5 м төмен немесе мәңгі тоң қабатты аудандарда топырақтың еру тереңдігінен төмен, сонымен қатар, мүмкін болатын топырақ көшу тереңдігінен төмен бекітіледі.

Бастапқы репер орын ауыстыруға ұшырамайтын аймақтарға орнатылады. Ол тірек және жұмысшы реперлеріне бастапқы белгілерді жеткізу үшін қызмет атқарады. Тірек репері қандайда бір бейінді сызық немесе жеке құрылыс пен оның бөлшегі үшін бастапқы репері болып табылады.

22 - сурет – Репердің көрінісі

Тірек репері қозғалысқа ұшырамаған аймаққа орнатылуы тиіс. Топырақтың сипатына, репердің міндетіне қатысты анықталатын жерге

орнатылған бастапқы репер және реперлер әртүрлі құрылымға ие бола алады. Көп жағдайда репердің қосымшасы ұңғыманың нақты бір тереңдігінде цементтелген штанга секілді көрінеді. Репердің штангасын топырақтан қорғау үлкен диаметрлі отырғызылған құбырмен қамтамасыз етіледі.

Жұмысшы репер тікелей құрылыстың немесе жер бетінің зерттелетін нүктелеріне орнатылады. Ол қандай да бір деформацияның көлемін анықтау үшін қызмет етеді. Аспалы репер ғимараттар мен құрылыстардың салмақ түсіретін құрылымдарына, сондай-ақ, жер қыртысына, тау қазбаларының шатырына немесе бүйіріне орнатылады. Қабырғалық репер көп жағдайда жұмысшы репер деп те аталады.

Деформациялық марка – көлденең қозғалыстар мен отыру, шөгу, жылжу, қисаю және т.б. салдарынан өз орнын ауыстырған метро тоннельдерінің құрылымдарына орнатылатын геодезиялық белгі (22-сурет). Деформациялық марка міндетіне қарай көлденең орын ауыстыруларды өлшеуде визир мақсатын қондыру үшін арнайы саңылауға ие болады, бұл ретте марка тікелей құрылымға орнатылады немесе арнайы кронштейнге орналастырылады. Шөгінділерді өлшеудің маркалары нивелирлі рейканы бекітуге арналған, алдыға шығып тұратын сфера тәрізді ілгіші бар. Кейбір жағдайларда көлденең және тік орын ауыстыруларды өлшеу үшін қосарланған марка қолданылады.

Бағдар белгісі бастапқы бағдарланған бағытты қамтамасыз етеді. Құрылыстың жылжуын, көлденең орын ауыстыруын және қисаюын өлшеуде қолданылады. Бағдар белгісі өз алдына штатив немесе тіреуішке бекітілген көбінесе еріксіз орталыққа дәлдеуге арналған құрылғы үшін бейімделген визир мақсатын ұсынады.

Метро тоннельдерінің жер беті деформацияларын аспаптық бақылау бақылау бекеттерінде жүргізіледі, бақылау кезеңінде олардың тұрақтылығы мен сақталуын қамтамасыз ететін орындарда бекітілген бастапқы геодезиялық белгілер жүйесін, сонымен қатар, жұмысшы геодезиялық белгілер жүйесін, қандай да бір әдіспен мерзімді бақыланатын орын ауыстыруды өзіне қамтиды. Бақылау бекетін сала бастау жұмысты тапсырушы мен оның орындаушысы арасында келісілген арнайы жоба бойынша жүргізіледі.

Деформация өлшемінің талап етілген дәлдігі инженерлік-геодезиялық өлшемдерді ұйымдастыру үшін өте маңызды көрсеткіш болып табылады. Бір жағынан, қажетті дәлдік алынатын нәтижелердің нақты көрсеткіші болып саналады. Екінші жағынан, ол тұтастай жұмыс әдісін және өлшеудің қажетті құралдарын таңдауды анықтайды.

3.3 Метрополитен аймағындағы ғимараттар реперлері арқылы деформацияны зерттеу

Жер бетіндегі құрылыстарының деформациясы мониторингінің нысандары, метрополитен желісінің трассасында және отыру аймағында

орналасқан ғимараттар болып табылады. Бақылаулар жүргізілген ғимараттар «Мәскеу», «Сарыарка», «Достық» бекеттері аймағында орналасқан.

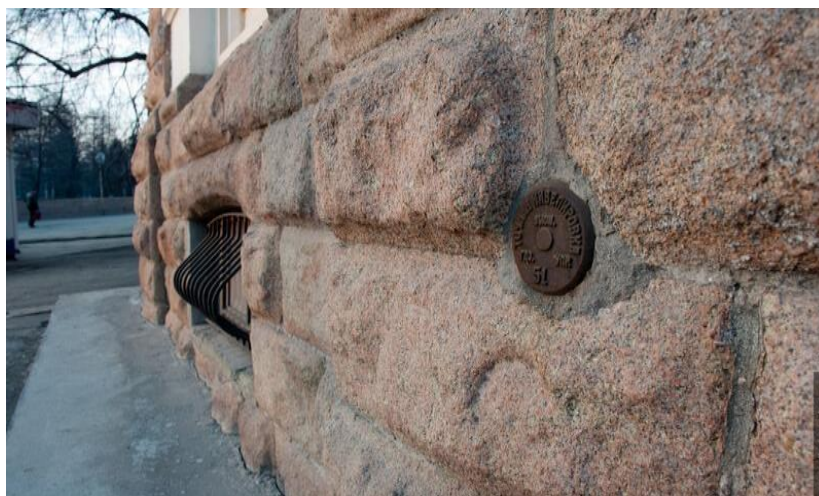
Сарыарка Абай даңғылының бойында орналасқан, осындай жағдайда жер бетінде орналасқан ғимараттар мен жер асты құрылыстарының орнықтылығын қамтамасыз етуде геодезистердің атқаратын жұмыстары мол.

23-сурет – М.Әуезов атындағы драма театры бекеті және Абай даңғылындағы ғимараттар

Осыған байланысты, жер бетінің және онда орналасқан ғимараттардың деформациясын бақылау кезіндегі геодезиялық жұмыстар метро салуда кеңінен қолданылады. Метрополитенді апатсыз пайдалану үшін, соның аймағындағы жер беті деформациясының дамуының үздіксіз және жоғары дәлдікті геодезиялық бақылаулары қажет.

Бақылау жұмыстары ғимараттардың ірге тастына қабырғалық (24-сурет) және жерасты құрылыстарының төбесіне арнайы реперлер орнатылып, оларды жүйелі түрде аспатық қадағалап отырудан тұрады. Жер беті деформациясын бақылау жұмыстарына жаңа әдістер мен амалдарды енгізу, өлшемдер нәтижелерін өңдеудің жаңа әдістерімен бірге жүру керек.

24-сурет – Қабырғалық репер

Бүгінгі таңда геодезияда жер серіктік жүйе кеңінен қолданылуда. Ғылым мен техниканың дамуы көптеген дәлдігі мен өнімділігі жоғары тахеометр, GPS секілді геодезиялық өлшеу аспаптарының түр-түрін жасап, қолданысқа енгізіп отыр.

Ғимараттардың деформациясын бақылау - геодезиялық бақылаудың арнайы қосалқы түрі және инженерлік-геодезиялық зерттеулердің құрамдас бөлігі. Ғимараттардың деформациясын бақылау пайдалану қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін және геологиялық жағдайы күрделі аумақтарда биік ғимараттарды немесе күрделі құрылыстарды, соның ішінде метрополитен салуда өте маңызды. Ғимараттардың деформациясын бақылау жұмыстары ғылыми зерттеу немесе жобалау ұйымымен келісілген жоспарға сай құрылыстарды қадағалау жөніндегі мемлекеттік органдардың шешімі бойынша жүргізілуі керек.

Құрылыстың деформациясын бақылауда қолданылатын негізгі құралдар - бұл реперлер мен маркалар. Барлық өлшеу нәтижелері бойынша қабырғалық немесе жер реперлерінің биіктік өлшемдері өзгеріссіз болуы тиіс. Қозғалыссыз деформация маркалары - ғимараттардың қабырғаларында, бағандарында және іргетастарында орнатылады. Іргетастың немесе ғимарат элементтерінің деформацияға ұшыраса маркалар орналасу позицияларын өзгертеді. Маркалар мен реперлердің бастапқы күйін кез-келген зақымнан қорғау керек.

3.4 Бақылау нәтижелері

Жоғарыда аталған бекеттер аймағында орналасқан ғимараттардағы деформацияларды 2016-2019 жылдар аралығындағы бақылаулар мәліметтері арқылы көрсетіледі (6-8 кестелер).

Кесте 6 – Жер бетіндегі деформациялық реперлерді «Мәскеу» бекеті бойынша бақылау нәтижелері

Репер №	2020ж.	2021 ж.	2022ж.	2023 ж.	Δh
A-1	811.477	811.472	811.475	811.474	-1
A-3	810.664	810.663	810.663	810.658	-2
A-5	811.337	811.344	811.335	811.330	-2
A-7	812.412	812.416	812.408	812.412	-2
A-9	812.560	812.569	812.555	812.560	-1
A-11	812.403	812.408	812.406	812.411	0
A-13	812.648	812.655	812.648	812.657	-2
A-15	812.713	812.705	812.707	812.714	-1
A-17	812.861	812.858	812.858	812.867	-2
A-19	813.271	813.275	813.270	813.268	0
A-21	813.955	813.955	813.955	813.955	-2
A-23	814.344	814.346	814.344	814.342	0
A-25	814.692	814.696	814.693	814.689	-2
A-27	815.035	815.039	815.033	815.031	-2
A-29	815.346	815.349	815.344	815.345	-2
A-31	812.288	815.289	815.287	815.291	0
A-33	816.831	816.831	816.825	816.828	0
A-35	816.843	816.845	816.842	816.841	0
A-37	817.236	817.236	817.236	817.236	-2
A-39	817.870	817.871	817.872	817.871	-1
A-41	817.211	817.210	817.214	817.218	-1
A-43	816.743	816.741	816.748	816.748	-2
A-45	815.792	815.787	815.796	815.798	-2
A-20	815.646	815.644	815.644	815.644	0
A-18	815.504	815.503	815.503	815.504	-1
A-16	815.326	815.319	815.327	815.326	-2
A-14	814.776	814.769	814.774	814.776	-1
A-10	814.188	814.188	814.187	814.188	0
A-8	814.943	814.942	814.942	814.946	-2

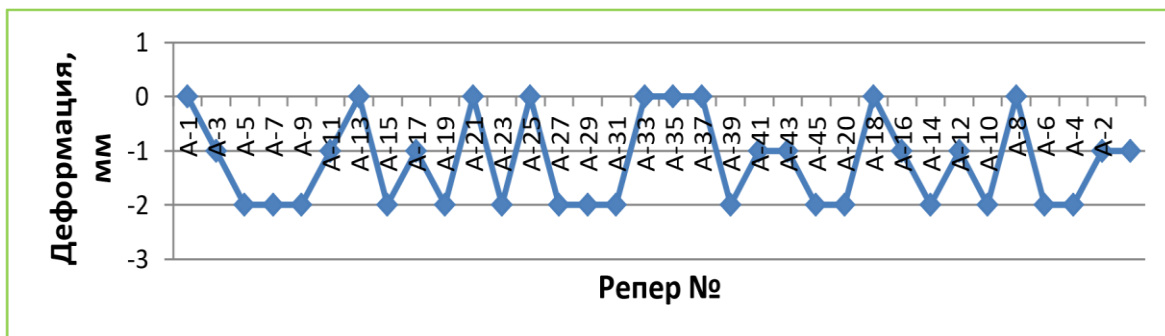
Кесте 7 – «Сарыарка» бекеті бойынша жер бетіндегі реперлердің бақылау нәтижелері

Репер №	2020 ж.	2021 ж.	2022 ж.	2023 ж.	Δh
1	747.688	747.687	747.688	747.688	-1
2	747.349	747.349	747.347	747.667	-2
3	747.647	747.645	747.646	747.647	-2
4	747.240	747.241	747.242	747.493	-2
5	747.463	747.462	747.465	747.466	0
6	747.521	747.520	747.521	747.520	-3
7	747.565	747.564	747.563	747.564	-2
8	747.428	747.426	747.427	747.426	-2
9	747.236	747.235	747.236	747.234	-2
10	747.379	747.378	747.377	747.377	-2
11	747.353	747.351	747.353	747.353	-2
12	747.375	747.376	747.375	747.375	-2
13	747.157	747.159	747.158	747.158	-2
14	747.409	747.408	747.408	747.408	-2
15	747.454	747.454	747.455	747.454	-2
16	747.452	747.453	747.454	747.455	-1
17	747.451	747.452	747.451	747.454	-1
18	747.264	747.263	747.265	747.265	0
19	747.121	747.122	747.122	747.125	0
20	747,337	747,336	747,337	747,339	0
21	747.237	747.238	747.238	747.238	-1
22	746.402	746.403	746.402	746.403	-1
23	746.849	746.847	746.848	746.850	0
24	746.839	746.836	746.838	746.839	-1
25	746.683	746.683	746.683	746.685	0
26	746.678	746.678	746.677	746.678	-1
27	746.123	746.122	746.121	746.122	-1
28	746.678	746.678	746.677	746.678	-1

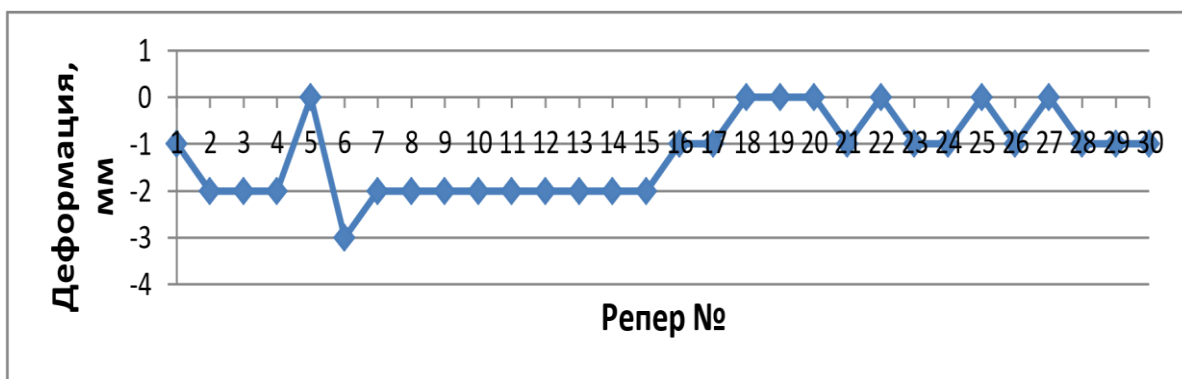
Кесте 8 – Жер бетіндегі деформациялық реперлерді «Достық» бекеті бойынша бақылау нәтижелері

Репер №	2020 ж.	2021 ж.	2022 ж.	2023 ж.	Δh
114	814.762	814.761	814.760	814.763	-1
115	814.870	814.868	814.866	814.870	-3
116	814.927	814.926	814.925	814.925	-3
117	815.020	815.019	815.020	815.020	-1
118	814.773	814.775	814.776	814.774	-1
119/308	814.771	814.772	814.772	814.775	-1
120	815.328	815.326	815.327	815.328	-3
121	815.498	815.498	815.500	815.498	-2
123	813.860	813.860	813.861	813.861	-2
124	814.404	814.403	814.405	814.407	-2
125	814.340	814.339	814.340	814.340	-2
126	813.480	813.479	813.477	813.480	-1
127	813.755	813.756	813.756	813.753	0
128	814.058	814.056	814.057	814.052	-3
129	813.596	813.596	813.595	813.598	-1
130	813.735	813.734	813.734	813.736	-4
131/705	814.325	814.326	814.327	814.325	0
132	815.289	815.291	815.293	815.298	-3
133	815.262	815.264	815.264	815.265	-1
134	815.314	815.315	815.317	815.320	-2
135/307	815.640	815.641	815.642	815.643	-1
136	813.781	813.782	813.782	813.782	-2
137	814.115	814.114	814.115	814.114	-1
138	814.250	814.251	814.252	814.243	-2
139	813.810	813.809	813.810	813.804	-3
140	813.966	813.968	813.967	813.964	-2
141	814.192	814.194	814.196	814.192	-2
142	813.837	813.835	813.839	813.838	-2
143	813.932	813.932	813.933	813.928	-4
144	812.462	812.463	812.460	812.463	-2
145	813.727	813.728	813.730	813.726	-1
146	819.472	819.471	819.473	819.473	-1
147	818.093	818.092	818.092	818.096	-3
148	819.270	819.272	819.272	819.275	3
149	815.734	815.734	815.737	815.735	-2
R306	818.216	818.212	818.215	818.213	

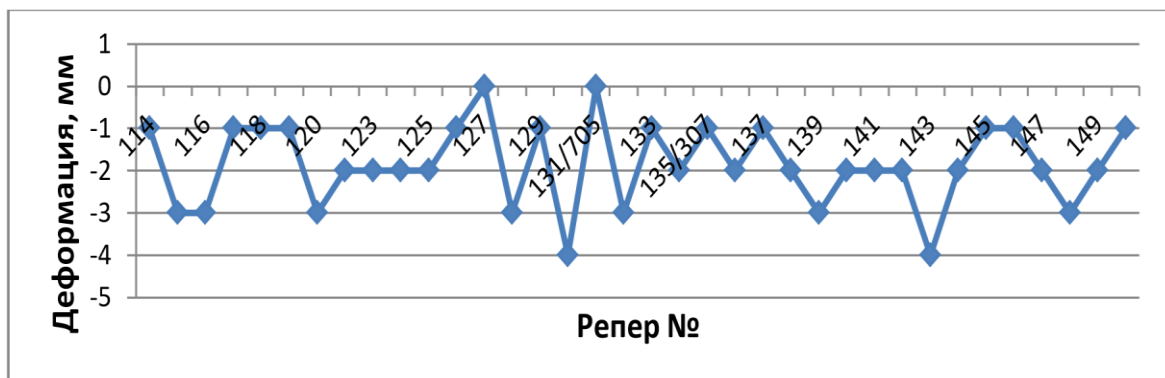
«Мәскеу», «Сарыарка», «Достық» бекеттері аймағындағы жер бетіндегі деформациялық реперлерді бақылау нәтижелері негізінде жер беті деформациясының графиктері тұрғызылады (25,26,27 сурет).

25-сурет – «Мәскеу» бекеті аймағындағы 2016-2019 жылдар аралығындағы реперлер деформациясының графигі

26-сурет – «Сарыарка» бекеті аймағындағы 2016-2019 жылдар аралығындағы реперлер деформациясының графигі

27-сурет – «Достық» бекеті аймағындағы 2016-2019 жылдар аралығындағы реперлер деформациясының графигі

ҚОРЫТЫНДЫ

Алматы қаласында халық тығыздығы жоғары болғандықтан, қоғамдық көліктердің ішінде метрополитеннің орын алуы көп мәселелердің шешімі болып табылады. Жер бетінің деформациясын бақылау құрылыс кезіндегі геодезиялық жұмыстардың айырылмас бөлігі. Сондықтан, деформациялық мониторинг метрополитен құрылысында да барлық кезеңдеріндегі жауапты үрдіс болып табылады.

Алматы қаласы метрополитен аймағындағы жер қабатының деформациясын бақылау нәтижесінде келесі мәселелер қарастырылып, баяндалды.

✓ Алматы қаласының физикалық-географиялық жағдайына, аймақтың және жұмыс орнының геологиялық құрылымына және гидрогеологиялық жағдайы, құрылыс алаңы мен метрополитен жүргізу техникасы туралы айтылды.

✓ Метрополитен құрылысындағы жасалынатын негізгі геодезиялық маркшейдерлік жұмыстар, Алматы қаласының геодинамикалық торап жүйесі туралы жалпы мәлімет берілді. Сонымен қатар, геодинамикалық торап жүйесін пайдаланып, жасанды жер серіктік технологиялармен өңдеу қарастырылған.

✓ Алматы метрополитен құрылысы аумағындағы жер беті құрылыс ғимараттарының деформацияларын бақылау.

Алматы қаласында үлкен халық тығыздығына қарамастан қоғамдық транспорт желісі жеткіліксіз дамыған. Жолдарда әрдайым үлкен ұзақтықтағы кептелістер болып тұрады, ол ауаның газбен бүлінуіне алып келеді. Бұл қала экологиясының нашарлауының бірден бір себебі. Сондықтан, Алматы қаласының метрополитені көптеген мәселелердің шешімі болып табылады. Оның желісін жобалау 1983 жылы басталды. Қазіргі уақытта метрополитеннің құрылысы бітіп, пайдалануға бір желісі қолданысқа беріліп, екінші желісі салынуда.

Жер бетінің деформациясын бақылау, мемлекеттің халық шаруашылығының өсуімен және дамуымен байланысты жер асты инженерлік құрылымдарын салу кезіндегі геодезиялық жұмыстардың айырылмас бөлігі. Осыған байланысты, жер бетінің деформациясын бақылау кезіндегі геодезиялық жұмыстар тоннель салуда кеңінен қолданылады. Жер бетінің геодезиялық мониторингі метрополитен құрылысының барлық кезеңдеріндегі жауапты үрдіс болып табылады. Салынып жатқан нысандардың мерзімі мен пайдалану әсері жер бетінің геодезиялық мониторингін мерзімді және сапалы орындауына байланысты. Метрополитенді апатсыз пайдалану үшін, соның аймағындағы жер беті деформациясының дамуының үздіксіз және жоғары дәлдікті геодезиялық бақылаулары қажет.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Технический отчет о контрольных геодезическо-маркшейдерских работах на объектах: «Строительство первой очереди алматинского метрополитена». Главный маркшейдер ОАО «Алматыметрокурлыс»
- 2 Абдуллаев Б.А. //Алматы, 2008. -49 с
- 3 ВСН 160-69 Инструкция по геодезическим и маркшейдерским работам при строительстве транспортных тоннелей. Инструкцию разработали и составили: В.Г. Афанасьев, Б.И. Гойдышев, И.Ф. Демьянчик, В.А. Жилкин, В.Л. Калашников, М.М. Сандер, Е.Н. Соколов //Москва, 1970.- 79 с.
- 4 Захаров Е.М. Научное обеспечение в строительстве подземных сооружений в Ленинграде // Подземное и шахтное строительство. 1991. № 1-5 С.12-14
- 6 Тимченко А.М. Элементы уравнильных вычислений: учебное пособие для студентов // Москва, 2004. С.23-24
- 7 Нұрпейісова М.Б., Рысбеков Қ.Б. Маркшейдерлік-геодезиялық аспаптар. Оқулық - Астана: Фолиант, 2013.-192 б.
- 8 Нұрпейісова М.Б., Низаметдинов Ф.К., Ипалақов Т.Т. Маркшейдерлік іс. – Алматы: КазНТУ, 2013.-300 б.
- 9 Правила по технике безопасности на топографо-геодезических работах Главное управление геодезии и картографии при Совете Министров СССР //М.: Недра, 1991.-16 с.
- 10Нурпейісова М.Б., Курманбаев О.С., Рубинов Э. Геодезичесие наблюдения за креном инженерных сооружений // 13th International scientific conference 19th January 2017. - Austria, Vienna - P.16-20.
- 11Нурпейісова М.Б., Курманбаев О.С., Рубинов Э. Инженерлік құрылыстардың деформацияларын бақылаудың геодезиялық әдістерін жетілдіру // Философия докторы дәрежесін алу диссертациясы // Алматы, 2018. - 123 б

О.А.Байқоңыров атындағы Тау-кен металлургия институты
«Маркшейдерлік іс және геодезия» кафедрасының 4-курс студенті
**Кенжебеков Бауыржан Оразовичтің «Алматыметоқұрылысындағы» жер беті
ғимараттары менжерасты құрылымдарының деформацияларын бақылау» атты**
дипломдық жұмысына

ҒЫЛЫМИ ЖЕТЕКШІНІҢ ПІКІРІ

Бүгінгі таңда әлемдегі өркениетті мемлекеттердің көпшілігі, Алматы сияқты сейсмикалық аймақта орналасқан, ірі мегаполистерде метро жүргізу, қала архитектурасын, оның ішінде зәулім ғимараттардың орнықтылығын қамтамасыз етуге көп көңіл бөліп оның маңыздылығын іс жүзінде көрсете бастады. Бұл жобаны іске асырудың мақсаты Алматы метросы жүріп жатқан жердегі ғимараттардың деформацияларын бақылауда заманауи геодезиялы-маркшейдерлік әдістер мен аспаптарды және бақылау нәтижелерін өңдеудің арнайы бағдарламаларының мүмкіншіліктерін пайдалану.

Осы бағытта орындалған Кенжебеков Бауыржан Оразовичтың дипломдық жобасы кіріспеден, 3 тараудан, қорытындыдан, суреттер мен кестелерден және пайдаланылған әдебиеттер тізімінен тұрады.

Дипломның бірінші тарауында Алматы қаласы аумағының геологиялық жағдайы, ірі инфроқұрылым астында метро жүргізуге қиындықтар туғызатын, аумақтың сейсмикасы, тектоникалық жарылымдары, тау жыныстары және метро құрылысын жүргізудегі отандық және шет елдік техникалар жайлы мәліметтер берілген.

Екінші тарауда қалалық геодезиялық тораптарын құру мен оны жиілету барысындағы заманауи технологиялардың мүмкіндіктері және бағдарламалардың ерекшеліктері мен артықшылықтары қарастырылған. Сонымен қатар, маркшейдердің метрополитен жүргізуде атқаратын жұмыстарына және онда қолданылатын аспаптарға толық сипаттама берілген.

Жобаның үшінші тарауында ғимараттардың қандай деформацияларға ұшырайтындығы, оның себептері және бақылау әдістері жайлы түсіндіріліп, жұмыс барысы мен аспаптары жазылған. Аспаптық бақылау нәтижелері арнайы бағдарламада өңделіп, жылжу графиктерінің бейнелері жасалынған.

Дипломант Б.О.Кенжебеков жобаны дайындау барысында ғылыми қордағы бар әдебиеттерді пайдаланып, геодезиялық-маркшейдерлік заманауи аспаптар мен геомеханика саласындағы жаңа ГАЖ-технологияларды қолданып, оларды игеріп, іс жүзінде пайдалана алатынын көрсете білді.

2000-2005 оқу жылында ҚазҰТУ-ға оқуға түскен Б.О.Кенжебеков, биыл қайтадан университетке оралып (Приказ.2024), метрополитенде жұмыс атқарып жатқандықтан, осы тақырып бойынша дипломдық жұмысын даярлап шықты. Келешекте де алған теориялық білімін өндірісте қызмет атқарып өзін көрсете білетініне сенімдімін.

Сондықтан, Кенжебеков Бауыржан Оразовичтың дипломдық жобасы барлық стандарттық талаптарға сай, жоғары деңгейде орындалған, «**жақсы**» деген бағаға (80%) ие және «Тау-кен ісі» мамандығы бойынша бакалавр дәрежесін беруге әбден ылайықты деп есептеймін.

Жоба жетекшісі, т.ғ.д., профессор

М.Б.Нұрпейісова

РЕЦЕНЗИЯ

Дипломдық жұмысқа

(жұмыс түрлерінің атауы)

Кенжебеков Бауыржан

(оқушының аты жөні)

6B07205 – «Тау-кен инженериясы»

(мамандықтың атауы мен шифрі)

Тақырыбы: Алматыметроқұрылысындағы жер беті ғимараттары мен жерасты құрылымдарының деформацияларын бақылау.

Орындалды:

а) слайдттық бөлім 12 парақ

б) түсініктеме 41 бет

ЖҰМЫСҚА ЕСКЕРТУ

Дипломдық жұмыс Алматыметроқұрылысындағы жер беті ғимараттары мен жерасты құрылымдарының деформацияларын бақылау тақырыбына арналып жазылған. Жұмысқа айтарлықтай үлкен ескертулер жоқ, түсініктеме жазба арасында грамматикалық қателіктер кездеседі. Жұмыста тақырып жақсы ашылған.

ЖҰМЫСТЫҢ БАҒАСЫ

Ізденушінің жұмысын және презентациясын жан-жақты талдай отырып, Кенжебеков Бауыржанның дипломдық жұмысы барлық стандарттық талаптарға сай, тақырыпқа сәйкес, жоғары деңгейде орындалған. Жалпы жұмысты 80 - «жақсы» деп бағалап, иесі **Кенжебеков Бауыржан** бакалавр академиялық дәрежесіне лайық деп санаймын.

Рецензент

Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ,
PhD, қауымд.профессор

Сарыбаев Е.С.

2024 ж.

Протокол

о проверке на наличие неавторизованных заимствований (плагиата)

Автор: Кенжебеков Бауыржан

Соавтор (если имеется):

Тип работы: Дипломная работа

Название работы: Кенжебеков Б.О дипломдық

Научный руководитель: Маржан Нурпеисова

Коэффициент Подобия 1: 13.9

Коэффициент Подобия 2: 4.7

Микропробелы: 1

Знаки из здругих алфавитов: 15

Интервалы: 0

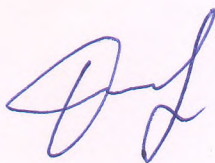
Белые Знаки: 0

После проверки Отчета Подобия было сделано следующее заключение:

- Заимствования, выявленные в работе, является законным и не является плагиатом. Уровень подобия не превышает допустимого предела. Таким образом работа независима и принимается.
- Заимствование не является плагиатом, но превышено пороговое значение уровня подобия. Таким образом работа возвращается на доработку.
- Выявлены заимствования и плагиат или преднамеренные текстовые искажения (манипуляции), как предполагаемые попытки укрытия плагиата, которые делают работу противоречащей требованиям приложения 5 приказа 595 МОН РК, закону об авторских и смежных правах РК, а также кодексу этики и процедурам. Таким образом работа не принимается.
- Обоснование:

2024-06-06

Дата

Заведующий кафедрой

Протокол

о проверке на наличие неавторизованных заимствований (плагиата)

Автор: Кенжебеков Бауыржан

Соавтор (если имеется):

Тип работы: Дипломная работа

Название работы: Кенжебеков Б.О дипломдық

Научный руководитель: Маржан Нурпеисова

Коэффициент Подобия 1: 13.9

Коэффициент Подобия 2: 4.7

Микропробелы: 1

Знаки из здругих алфавитов: 15

Интервалы: 0

Белые Знаки: 0

После проверки Отчета Подобия было сделано следующее заключение:

Заимствования, выявленные в работе, является законным и не является плагиатом. Уровень подобия не превышает допустимого предела. Таким образом работа независима и принимается.

Заимствование не является плагиатом, но превышено пороговое значение уровня подобия. Таким образом работа возвращается на доработку.

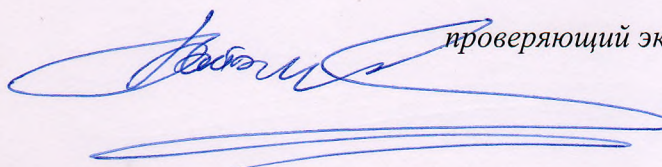
Выявлены заимствования и плагиат или преднамеренные текстовые искажения (манипуляции), как предполагаемые попытки укрытия плагиата, которые делают работу противоречащей требованиям приложения 5 приказа 595 МОН РК, закону об авторских и смежных правах РК, а также кодексу этики и процедурам. Таким образом работа не принимается.

Обоснование:

2024-06-06

Дата

Орынбасар Байтурбай

проверяющий эксперт